یاش تورکستان

تورکستان ملی استقلال مفکوره سینی تاراتوچی آیلق مجموعه

باش محرری: چوقای اوغلی مصطفی

1929نچی ییلنك دەقابر-ندان بیرلا باشلاغان	سەنتابر (ایلول) 1931	سانه 22

بو ساندا:

سیاسی بولوم:

1 - بوخارا انقلابی — باش مقاله
2 - 1920 نچی ییل سەنتابر آیینك باشندا بوخارا جمهوریتنك توزولوشی مناسبتیله — * * *
3 - استانبولده تورکستان کونی — ایلتەر
4 - تورکستان تورکمەنلەرینك كەلە - كەلە ایرانغا قاچیشلاری — آلمانچادان
5 - تورکمەنستاندان گیلەن وکیلنك اظهاراتی — تورکمەن
6 - فلسطین مسئلەسی (عربچەدەن ترجمه) — بن علی
7 - هندستاندە — منصور

آدبی بولوم:

8 - مارشیمز — ایلتەر
9 - وطن — تایلاق احمد

خبرلەر بولومی:

10 - تورکستان خبرلەری

کتابیات:

11 - تورکستان وه ساویت رەژیمی — * * *
12 - مطبوعات یوزنده

«يه‌كى توركستان»

توركستانك استقلال آمالينه چاليشان آيلق مجموعه‌در. لاتين حرفله‌ريله چيقادر.

ايگه‌سى وه مسئول مديرى: دوقتور مجدالدين احمد

آدره‌سى:

Istanbul: Nuruosmaniye civarında Arif Paşa sokagı No. 4

«تورك يوردى» تورك اوجاقلارينك فكرله‌رينى تاراتوچى آيلق مجموعه‌در. لاتين حرفله‌ريله چيقادر.

„Turk Yurdu" Mecmuasi, Ankara - Turkiye

«اودلو يورت» وه «بيلديريش». استقلالچى آذرى محرزله‌رى تامانيدان استانبولده، لاتين حرفله‌ريله، چيقاريلماقدا بولغان بو قيمتلى مجموعه وه غازيتانى بوتون اوقوچيلاريمزغا توصيه ايته‌مز.

Istanbul: Pangalti, Şafak sok. No. 60

«پروميته» فرانسوزچه آيلق مجموعه‌در. توركستان، قافقاسيا هه‌م اوقراينالى آتاقلى محررله‌رنك اشتراكى بله‌ن پاريسدا چيقاريلادر. آدره‌سى:

3, Rue du Sabot. Paris (6e)

«ملى يول» ايدل‌اورال استقلال فكريگه خدمت ايتوچى آيلق ياڭا مجموعه‌در. عرب حرفله‌ريله چيقادر.

Redaction „Milli Yol"

Berlin-Charlottenburg

Goethestrasse 5

«أمل مجموعه‌سى» قريم توركله‌رينك استقلال فكرينى تاراتادرغان اونبش كونلك مجموعه‌در. عرب حرفله‌ريله چيقادر. آدره‌سى:

„Emel Medjmuasi" str. Ardealului N. 3

Bazargic - Romania

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

یاش توركستان

توركستان ملی استقلال مفكوره سینی تاراتوچی آیلق مجموعه

باش محرری: چوقای اوغلی مصطفی

1929 نچی ییلنك دەقابر-ندان چیقا باشلاغان	سەنتابر (ایلول) 1931	سان 22

بوخارا انقلابی

بوندەن اون بر ییل ایلگەری، 1920 نجی ییلنك سەنتابرندە، بوخارادا انقلاب بولدی. أمیرسید میر عالم خان تختدەن توشورولوب، بوخارا أولكەسی «خلق شورا جمهوریتی» دیب اعلان قیلندی.

انقلابنی هیچ بر كیمسە اویلەب چیقارمایدر. انقلاب، قایسی یرده اونك اوچون اویغون اقتصادی وە سیاسی شرائط تاپیلسا او یرده صادر بولادر. هەر ایكی توركیە انقلابی 1908 انقلابی وە عثمانلی دولتینك توركیە جمهوریتیگە ئەیلانمەسی ایلە نتیجەلەنگەن سوڭنجی انقلاب ـ، مشروطیتنك كیرتیلووی ایلە باشلانوب قاجار سلالەسینك قوولماسی ایلە بیتكەن ایران انقلابلاری وە بزگە أیك یاقیندان معلوم بولغان روسیە انقلابلا ری ئەلله قایسی «باش كیسەر» نك اختراعلاری بولماسدان، او أولكەلەردە حكم سوروب كیلمەكدە بولغان اقتصادی وە سیاسی

سیستەملەرنك غیر قابل اجتناب نتیجەلەرندەن عبارتدر. مەنە شو انقلابلار قاتارندا 1920 نجی ییلغی بوخارا انقلابی پەك «قانونی» در.

بوخارانك بختسزلغی شونده ایدی كە، او، خلق منفعتلەریگە دوشمان بولغان ایكی كوچنك ــ چارلق روسیەسینك وە بوخارا خلقینك چینەكەم ایچكی ــ ملی دوشمانی بولغان اوزغدار أمیرینك ــ تضییقی آستندا ایدی.

بوخارادا ایسكیدە جاری بولغان اصول ادارەگە وە سوڭنجی امیرسید میر عالم خاننك شخصیتیگە خلقنك مناسبتی مسئلەسندە، یاش بوخارا انقلابی طرفداری بولغان بز ــ بوروننغی «یاش توركستانلیلار»ـنك یازغانلاریمزغا طرفكشلك دیب شبهە ایلە قاراوچیلارنك بولووی ممكن. مەنە شونك اوچون بز، بوخارا انقلابینك قانونی ایكەنلكیگە شهادت اولاراق روسلارنك بالخاصە اوڭلار وە مونارخیستلار (پادشاهپرستلەر) یاتاغیغا منسوب یازوچیلارینك گواهلكلەریگە تایانامز. بوروننغی امیرسید میر عالم خاننك حاضرغا قادار هەم روسیە پادشاهلغینك حمایەسی حقندە تلقیناتغا دوام ایتە یاتقانی وە بوتون ایشلەرینی روس مونارخیست تشكیلاتلاری ایلە غایت یاقین رابطەدە آلوب بارا یاتقانی بو گواهنامەلەرنك قیمتینی یەنەدە آرتدیرادر.

بوخارادا انقلابنك غیر قابل اجتناب ایكەنلگی توغروسندە، 1920 نجی ییل انقلابندان كوبكنە آول «اورتا آسیا مسئلەسیگە دائر قیدلەر» (Заметки по Средне-Азиатскому вопросу) اسملی مشهور اثرنك مؤلفی رومانوفسكی شوندای یازغان ایدی:

— ایران وە توركیە انقلابلەرینك عكس صدالاری بوخارا اهالیسینی كوبدەن بیری هیجانگە كتیرمەكدەدر. بوڭا كورە بوخارادا وقوعی محتمل وە تسكینیەگی قوربان وە تدبیرلەرگە مال بولادرغان هەر قاندای بر پاتلامانی كوتوب تورمەكدەن ایسە، حادثەلەرنك آلدینی آلماق فائدەلیراق بولور.

ئەۋلاد گۈزۈپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

روس مونارخیستینك ، چار حکومتیی تیزلك بلەن « بوخارادا عصیاننك آلدینی آلوغا » چاقیریشنداں ، بوخارا خلقینك وضعیتینی تصور ایتش جوده قولایدر .

بوخارا حقنده بر نیچه مراقلی کتابلەر یازغان باشقا بر روس بوخارا تیکشیروچیسی لوغوفەت (*) (Логофет) ، بوخارا امیرینك اصول ادارەسی حقنده قورقونچ منظرەلەر بیرەدر . مەنە اونك « روسیه حمایەسی آستنده بوخارا خانلغی » („Бухарское Ханство под русским протекторатом“) اسملی کتابندەن بر نیچه سوز :

« بوخارادا یاشاوچی وە بو أولکەنی زیارت ایتکەن روسلار اوچون بوخارا اهالیسینك قطعیاً تحملی ممکن بولماغان وضعیتی وە بوخارا محلی أدارەسینك سوڭ درجه کیفیلگی (باشباشتاقلغی) یاخشیغنه معلومدر . . . (1 نچی جلد ، 13 نچی بیت) .

« بوخارا تبعەلەرینك یالغز مال وە ملکلەری گنه ایمەس ، حتی حیاتلەری هەم اصلا تأمین ایتلمەگەن بوخارا خانلغندا حقانیت دیگەن نەرسه بوش تاووشدان گنه عبارتدر . . . ساتقینلق ، پارا خورلق ، خاطر اوچون ایش کوروش اصولی ، آقچا مقابلیغا مأموریتلەرگه تعیین ایتش ، بوتون بوخارا محلی أدارەسینك قان وە ئەتیگه او قدر نفوذ ایتکەنکه ، حتی او بوندای فعللەرینی بیرکیتیشگه هەم لزوم کورمەیدر . اونگچون دە أیک بویوك حقسزلقلار ، قانونسزلقلار وە باشباشتاقلقلار بوخارا خانلغینك هەر بیرنده حکم سورمەکدەدر . یالغز کیچیك شهرلەردە وە قیشلاقلاردا غنه ایمەس ، حتی خانلقنك پایتختی ایسکی بوخارادا هەم فقط آەوفغان ایشیتیلەدر » . (2 نچی جلد ، 268 - 269 نچی بیت) .

(*) 1) Страна бесправия (حقوقسز بر مملکت) Изд. 1909 г.
2) Бухарское Ханство под русским протекторатом. 2 тома, Изд. 1911 г.
3) В горах и долинах Бухары (بوخارا تاغلاری وە سایلاریندا) Изд. 1913 г.

بوخارا امیر حکومتینك بوندای حیوانی طورو حرکتینی قالایچ ایضاح ایتب بولادر ؟ لوغوفەت بونك جوابینی بیرەدر : — « بوخارا حکومتی اوزینك سوگنچی کونلەرینی پاشاماقدا ایکەنینی بیلگەنیدەن، مملکتدەن اوز فائدەسی اوچون ممکن قدر کوب کیلیم (واردات) آلماققا تیریشەدر ». (1 نجی جلد، 39 نجی بیت) .

فقط بوگا قارشی خلق نیچون تاووشینی چیقارمایدر ؟ دیب سورگوچیلەر بولا بیلر . مەنە روس مونارخیستی لوغوفەت نك بو بو سؤالگە جوابی :

— بر زمانلار خلق بو باشباشتاقلقغا چیدە آلمای بعض یيرلەردە قوزغالیب بیکلەر وە باشقا أدارە آداملاری بیلەن قانلی بر صورتدە حسابلاشار ایدی . . . لکن روس قوشونلارینك بوخارا خانلغی چیگەرەسندەگی قلعەلەر وە کەرکی، چارجوی، تیرمیز کیبی شهرلەردە آلغان ترتیباتلاری آرقاسندا بوخارا محلی أدارەسی یاردەم کوچی آلدی؛ چونکە روس حکومت کوچلەری بوخارا خلق توپالانلارینك ظهوریگە یول بیریشنی نا قابل ساناديلار . بو جهتدەن بوخارا بیکلەری بارغان ساری ینە دە جرأتکارانە وە اویاتسزچەسیگە حرکت قیلا باشلادیلار (2 نجی جلد، 269 نجی بیت) . لوغوفەت بوخارانك امیر وە « مدنیت کتیروچی » روس چاری حکمرانلقلاری آستنداغی عمومی وضعیتکە نقل کلام ایتیب یازادرکە :

ـ بوخارانك عمومی سیاسی وضعیتی بوندەن 400 - 300 ییل ایلگەری قاندای بولغان بولسا هەلی هەم شوندای حالدادر . تورکیە وە ایران دە مشروطیت کە اوتکەندەن سوگ بوخارا خانلغیحاضرغیزماندە، استبداد („Деспотизм“) أدارە قیلنغان یگانە مملکت بولوب قالماقدادر ؛ بو مملکتنك اوچ میلیون اهالیسی اوستیگە حددەن تاشقاری آغیر سالقلار یوکلەنگەن . (1 نجی جلد، 39 نجی بیت) .

بر آز اوتەدە لوغوفەت شوندای دوام ایتەدر : «اما مملکت (بوخارا) آنجاق تاریخ صحیفەلەرندە ایسکی مدنیت زمانلاریغە عائد خاطرەلار

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى

ساقلاب ، توركيه وه ايرانده بولوب ياتقان يه‌ڭيلك حركتله‌رگه ساغينچلار بله‌ن كوز تيكيب ، اوز حياتينك‌ده يه‌ڭى اساسلارغا بناءً اصلاح ايتيليشى زمانيني صبرسزلق بيله‌ن كوتوب ، اونوتولمش وه حقوقسز بر اولكه حالنده قالماقدادر » .

بوخارا اهاليسى مستبد اميردن بيهوده اصلاحات كوزله‌دى . امير مملكتنك اداره‌سنده اصلاحاتنى بالذات ايسته‌مه‌سلك ايله‌ده قالماى ، حتى خلقنك معارف اوچون قيلغان هه‌ر بر تشبثينى ايزدى . بوخارا اميرله‌رى — سوڭنچى امير سيد مير عالم خان وه اونك آتاسى — بوخارا خلق آقچاسينى قولى آچيقلق قيليب روس اوقو يورتله‌ريگه بيرديله‌ر . (مثلا تاشكند ره‌آل مكتبى ، چارجوى گيمنازياسى) لكن بر گنه بوخاراليغا ، اورتا درجه‌ده بولسون ، آوروپا تحصيلى كوروشگه امكان بيرمه‌ديله‌ر (*). توركيه‌ده تحصيل كوره بيلگه‌ن ياش بوخاراليلار امير حكومتى تامانيدان اونك اصول اداره‌سينك دوشمانى سانالار وه مملكتنك اداره ايشله‌رنده هه‌ر قانداى اشتراكدن اوزاق توتولورلار ايدى . خلق معارفى وه يه‌ڭى مكتب اوچون ياش بوخاراليلارنك قانداى كوره‌شكه‌نله‌رينى اوقوچيلار ، توبه‌نده باسيلغان مقاله‌دن آڭلارلار .

1917 نچى فيورال ـ مارت انقلابى كيليب چيقدى . امير سيد مير عالم خان ، قدرتلى حاميسى « پيرى » بولغان ايكنچى نيقولاى‌نك تختى ييقيلار ييقلماس اوزينك ، 1910 نچى ييلده ياق لوغوفه‌ت تامانيدان يازيلغان « سوڭنچى كونله‌رى » نك كيلگه‌نينى تويدى وه در حال اصلاحات حقنده‌غى 17 نچى مارت تأريخلى فرمانينى (مانيفه‌ست) تارقاتدى . سيد مير عالم خان اصول اداره‌سينك طرفدارلارى اوچون ، بو فرمانده «بوخاراى شريفنك منور آمرى » تامانيدان برنچى مرتبه اولاراق «خانلقنك پايتختى ايسكى بوخارادا بر مطبعه‌نك آچيليشى » غه اجازت بيريلگه‌نينى بيامه‌ك قيزيقسز بولماسا كيره‌ك . سيد مير عالم خان اصلاحات

(*) توركستانليله‌ردن بوخارا اميرينك تأميناتى بيله‌ن اوقوب ييتيشكه‌ن بر گنه كيشى بولسا او هه‌م قوممونيست دوقتور سانجار اسفنديياروف در .

حقنده بیرگه‌ن وعده‌له‌ریگه وفا قیلمادی وه روس مشاورله‌رینك تحریكی بیله‌ن یاش بوخاراالیلارنی تعقیبگه دوام ایتدی.

سید میر عالم خاننك بر آزغنه عقلی وه خلق آراسندا ذره چه شخصی اعتباری بولسایدی، رومانوفلارنك ییقیتلوونده‌ن سوك روسیه‌ده حاصل بولغان سیاسی وضعیتده‌ن، بوخارا ملی استقلالینك وجودگه چیقارتیلووی مفهومنده استفاده ایتمه‌سی لازم كیلور وه بونی ایته‌ده آلور ایدی.

سید میر عالم خاننك روس سونگو (نیزه) له‌رینك یارده‌میسز بر كون هه‌م توتونه آلماسلغی توغریسنده‌ده روس مونارخیستی لوغوفه‌ت حكایه قیلادر (یوقاریغا باقیلسین). رومانوفلارنك وه روسیه موقت حكومتینك قولاشلارندان سوكده سید میر عالم خاننك اوز سوگیلی مونارخیست روسیه‌سینك كولكه‌سیگه تاپینوغا دوام ایتیشینك سببی مه‌نه بودر ... حتی حكومت باشیغا بولشه‌ویكله‌ر كیلیب، روسیه‌ده‌گی روس بولماغان بارچا أولكه‌له‌ر -- اوقراینا، قافقاس، توركستان، ایدیل-اورال، قریم-روسیه‌ده‌ن آیریلماقغا چالیشوب، هه‌ر بری تورلی یولدر بیله‌ن اوز ملی یوزینی كورسه‌ته‌ر ایكه‌ن، برگنه بوخارا امیری سید میر عالم خان روسیه‌نك كولكه‌سیگه اوزینك «كوپه‌ك صداقتینی» محافظه ایتمه‌كگه دوام قیلدی وه 1918 ییلنك مارت كونله‌ري مصادمه‌له‌رنده‌ن سوك، بوخارا اوچون ایسكی روس حكومت مطلقه‌سینك بورونغی «سیاسی آگینتی» ییرینی توتكه‌ن «ساویت وكیلی» "(Резидент)" نك مراقبه‌چی حاكمیتینی قبال قیلدی.

یاش بوخاراالیلارنی روس قوشونلاری ایله كیلیشوده هه‌لی هه‌م عیبله گوچیله‌ر بیلمه‌لیدرله‌ركه بوخارانی روس قوشونلارینك اداره‌سیگه تابشوروچیلار امیرله‌ریدی. سید میر عالم خان ایسه بوخارا اوچون روسیه‌ده‌ن بوتونله‌ی آیریلماق امكانینی حاضرلاغان أیك مساعد سیاسی شرائطگه قاراماسدان، اوزینی روس پادشاهلغینك آگینتی ساناماقدا دوام قیلدی. بو جهتده‌ن روس قوشونلاری بر آز ایرته یا بر آز كیچ

ئەۋلاد گۈزۈپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

(شهبەسز ایرته) هەر حالدا بوخارا مسئلەسینك حل ایتلیشنده قاریشار ایدیلەر. شوندای بر وضعیت قارشوسندا یاش بوخارالیلارنك نیمه قیلیشلاری کیرەك ایدی؟ قوللارینی قاووشتروب اوتوروشلاری وە سیرچی بولوب قالیشلاری لازم ایدیمی؟ البته یوق! هەممەمزنك بختسز-لغمز وە سید میر عالم خاننك گناهی یوزندەن، بوخارانی ساویت قوشونلارینك استیلاسندەن قوروماق ممکن بولمادی. شونك اوچون، هەر دقیقه بوخاراغا تامان هجوم قیلماقچی بولوب سونگولەرینی حاضرلاب تورگەن روس عسکرلەری قارشوسندا قالغان یاش بوخارالیلار، بوندای وضعیت ایچنده قوتقاریلووی ممکن بولغان نیمه بارسا قوتقاروغا قرار بیروب اونلار ایله برلگده بوخاراغا قاراب یوروەك مجبوریتنده قالدیلار.

سید میر عالم خان اوکتوبر انقلابینك برنچی کونلەرنده بوخارانك استقلالینی اعلان ایتسەیدی، بوخارا مسئلەسی بوتونلەی باشقا بر توس آلار ایدی. آگر یاش بوخارالیلار روس ساویت قوشونلاری ایله اوشال ملی ـ مستقل بوخارانك علیهیگە روسلەر بیلەن برلەشگەن بولسالار ایدی، اوزمان اونلارنی قارالاو اساسلی بولور ایدی...

2 نچی سەنتابردە بوخارا یاش بوخارالیلارنك وە بونلەرگە یاردەم ایتکەن ساویت قوشونلارینك قولیغا اوتدی. سید میر عالم خان قاچوب کیتدی. بوخارا، خلق شورا جمهوریتی دیب اعلان قیلندی. بعضیلاری بوخارانك «شورا» جمهوریتی دیب آتالغانینی یاقترمایدرلار. اگر «بوخارا خلق شورا جمهوریتینك اساسی قانونلاری» دقت بیلەن مطالعه قیلینسا، «شورا» کلمەسینك اوزمانکی بوخاراغا «دەموقراتیك» مفهومیگە بوتونلەی اویغون بولغانلغی غایت قولای آڭلاشیلور. بوخارا شورا جمهوریتینك «اساسی قانونلاری»، نەعامەنی صنفلارغه بولیشدان، نەدە بر صنفنك دیکتا-توراسندان برنەرسە بیلمەس ایدی. او اساسی قانونده «پرولەتاریات» دان وە «بورژویلار-کاپیتالیستلار» دان هیچ بحث ایتلمەیدر. اویردە بوتون

خلقنك قانون حضورنده برابرلگی، بوتون عامه اوچون تیک سیاسی حقلار وه بارچا اوچون مساوی وجدان حریتی، کلام حریتی تأکیداتیله‌در.

نتیجه‌ده ایشنك باشقاچا بولوب چیقیشی وه حاکمتینك یاش بوخاراللیلار قولندان موسقوا بولشه‌ویکله‌رینك قولیغا اوتوشنده‌گی بوتون گناه، ایسه «أولکه‌نی بونده‌ن 300-400 ییل ایلگه‌ری قاندای بولغان بولسا شوندای توتگه‌ن» بورونغی امیرنك اوستیگه توشه‌در.

روسیه بولشه‌ویکله‌ری اوزله‌ریگه قارشو چیقغان یالغز یاش بوخاراللیلارنی گینه ایمه‌س حق امیر سید میر عالم خان حامیلارینك، روس آق قوشونلارینك أیك تجربه‌لی خربی رهبرله‌ری وه ایسکی سیاسی شخصیتله‌ری اداره‌سی آستنداغی بوتون برله‌شکه‌ن کوچله‌رینی ییکدیله‌ر...

ایندی هیچ بر تورلی «شورا» یا باشقا بوخارا جمهوریتی وه هیچ بر تورلی‌ده ملی تورکستان یوقدر. هه‌مه‌مز-بوخاراللیلار وه باشقا تور-کستانلیلار-روس پرولیتارياتینك دیکتاتوراسی حاکمیتی آستندا عمومی حقوقسزلقده تیکله‌شدیریلگه‌ن وه برله‌شکه‌مز.

بو عمومی بختسزلق ایچنده بز برگنه بختگه نائل بولدق: ایندی بارچامز متحد وه پارچالانمایدرغان بر تورکستان عائله‌سی تشکیل ایته‌مز. بارچامز-بوخاراللیلار وه باشقا تورکستانلیلار — آنیق بیله‌مزکه، مستقل تورکستانسز هیچ بر مستقل بوخارا یوقدر وه بولاآلمایدر؛ تور-کستاننك آیریلماس بر پارچاسی بولغان بوخاراسز مستقل تورکستان هه‌م بولا آلمایدر...

بوخارانك استقلالی یولنده أولگه‌نله‌رنك جانی جنتده بولسون! بیرله‌شکه‌ن وه اولوغ تورکستاننك استقلالی یولنده صداقت وه متانت بیله‌ن کوره‌شوچی یاش بوخاراللیلارغا حرمتله‌ر!

ئەۋلاد گۈرۈپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

1920 نچی ییل سه‌نتابر آیینک باشندا بوخارا جمهوریتینک توزولوشی مناسبتیله

تورکستاننک ئوزه‌گنده بولغان بوخارا أولکه‌سینک تاریخی قیمتی وه مذکور أولکه‌نک، تورکستان مدنیتینک ایکی مهم عضوله‌رنده‌ن برینی تشکیل ایتکه‌نلگیده‌ن، بوخارا امیرلگینک 1920 نچی ییل سه‌نتابر آیینک باشلارندا جمهوریتگه ئه‌یله‌نیشی، تورکستاننک سیاسی وه اجتماعی عضویتنده مهم بر انقلابنی تبشیر ایتمه‌کده‌ایدی. بوخارا یاشلاری خلق اوستیگه یوکله‌نگه‌ن قارا کابوسلارنی اورتادان یوقاتوب، بر مینگ ییلدان بویان حکمران بولوب اورتا عصر اساسلاریغا تایانغان امیرلك وه أداره شکلینی اوزگه‌رتیب اونك اورنیگه عصری خلقچیلق اساسلاریغا تایانغان لائیك جمهوریتنی قوروشلاری تورکستان تاریخنده مهم بر بورولوش نقطه‌سی ایدی. اونگا کوره مجموعه‌مزنك سه‌نتابر سانندا بوخارا انقلابینك تاریخی‌سیرینی که‌لته‌گنه تثبیت ایته‌رەك اوزاق وه یاقیندان مذکور انقلابغا عامل بولغان شخصیتله‌رنك آتلارینی هه‌م ئه‌یتیب اوتیشنی بر حقشناسلق دیب سانایمز.

اسلام دینی تعصبی ته‌گیده که‌ره‌خت بولوب قالغان اسلام عالمنده 19 نچی عصرنك اورتالارندان اعتباراً آوروپا مدنیتی تأثیری بله‌ن. اسلام روحینك اویغانیشی وه عموم اسلام قومله‌رینك خصوصی اسلام مدنیتی زمینی اوستنده برله‌شیش حرکتله‌ری علامت‌له‌ری کورونه باشلادی.

بو یه‌گی جریاننك اوچاغی یاش تورکله‌ر یورتی بولغان تورکیه بولدی. یاش تورکله‌ر اسلام عالمنده آزاد‌ـسربست («لیبه‌رالیزم») فکرله‌رنك باشلانغیچ حامیلاری بولدیلار. اولار تورکیه‌ده حاکم بولغان دولت تشکیلاتیگه قارشی پروپاغاندا، عینی زماندا

ایسکیلك ، جهالت وه مسلمانلارنڭ ترقی وه انکشافیگه مانع بولغان آیریلیققا هه‌م قارشو مجادله قیلدیلار. بو حرکت روسیه مسلمانلاری آراسندا هه‌م تیز انکشاف ایتدی. روسیه مسلمانلاری آراسندا عصری مدنیت جهتده‌ن اوستونلك — خصوصی وه تاریخی شرائط سببلی — شمال ، قریم وه قافقاسیا تورکله‌رنده ایدی. اسلام عالمنده ظهور ایتکه‌ن بو حرث حرکتله‌رینك جریانیگه قوشولغان روسیه مسلمان-لاری ، آینو تسا شمال تورکله‌ری ، یالغز مسلمانلارنڭ تجددی فکرله‌ری بله‌ن قالماسدان تورك دولتینك شوکت وه عظمتینی تیرگیزمه‌ك خیالینی هه‌م تاشیرلاردی.

منور شمال تورکله‌رینك باشلادیکی ایشله‌ری ، یه‌ڭی مفکوره-له‌رنی تورك کتله‌له‌رینك ایچه‌ریسیگه کیرگیزمه‌ك اوچون یاخشی بر شرائط وه زمین بولغانلغندان آوروپای روسی ، سیبیریا ، دالا ولایتله‌ری وه حتی تورکستاننڭ ضیالی طبقه‌سی بونڭ تأثیری ته‌گیده قالدیلار. روسیه‌نڭ جوده کیڭ ساحه‌سیده بولغان تورك-له‌رنڭ اویغانیشیغا مسلمان مکتبله‌رینك وضعیتی هه‌م آنچا یاردم ایتدی. بر نیچه عصردان بویاق دولت تاماندان مسلمانلارغا قارشو بولغان اعتماد وه امنیت سان اعتباریله کوب بولغان مسلمان مکتبله‌رینك موجودیتینی قانونلاشدیرماق امکانینی بیرگه‌ن ایدی. بو مکتب وه مدرسه‌له‌ر چینه که‌مده‌ن مختاریتلی بولوب ، علمالارغا یالغز فعلاً تابع ایدیله‌ر. شمال ، قریم وه قافقاسیا تورکله‌رینك فعال آداملاری باشلابکی کوچله‌رینی بو مکتبله‌رنڭ اصلاحیگه قاراتیب ، بو ساحه-ده آنچاغنه مهم موفقیت قازاندیلار. تدریجی بر صورتده اصول جدید مکتبله‌رینی کوپه‌یتردیله‌ر. روس قانونلارندا دینی مکتب دیب تانیلغان مکتب وه مدرسه‌له‌رنی عمومی عرفان مکتبله‌ریگه ئه‌یله‌نتر-دیله‌ر. بو ساحه‌ده ، گرچه باشلابکی رول دیبلمه‌سه هه‌م ، آنچا وقت مهم رول اویناماق شرفی ، مشهور اسلام وه تورك حرث خادمی اسماعیل بیك غاسپرینسکی گه عائددر. بو ذات باغچا سرایده (قریم)

ئەۋلاد گۈزۈپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

1883 نچی یلده «ترجمان» غازیتاسینی تأسیس قیلیب، بیتله‌رنده تورك وه مسلمانلارغا عصری علوم وه عرفانك لزومینی وه خلقنك آقاروب یاروغلانیب بوکونگی وضعیتده‌ن تاغین هه‌م کوبره‌ك یوکسه‌لیشینك ایجاب ایتکه‌نلگینی اثبات قیلیشغا اورونگه‌ندر. روسیه تورکله‌ری اصول جدید حرکتینی، برنچی تاپقیر 1884 نچی ییلی باغچا سرایده اصول جدید مکتبی آچقان اسماعیل بیك غاسپرینسکی‌گه مدیونددرله‌ر.

روسیه تورکله‌رینی اطاعت وه سکونتده‌ن قوتقازغان باشلانغیچ عامل — حادثه، روسیه اوچون رجعت دوره‌سینی تشکیل ایتکه‌ن روس-یاپون اوروشی بولدی. بو محاربه‌ده‌ن کیین روسیه ایچکه‌ریسنده ظهور ایتکه‌ن واقعه‌له‌ر تورك دنیاسنده کاتته بر انقلاب وجودگه کیتردی. مه‌نه شو وقتده‌ن دینی وه ملی آیریلیش (سه‌پاراتیزم) فعالیتله‌ری باشلار. 1908 نچی ییلده تورکیه‌ده چیقغان مشروطیت انقلابی بوتون اوقوموشلی تورکله‌رنك نظر دقتینی استانبولگه یونه‌لتریب روسیه ایچکه‌ریسیگه، آینوقسا تورکستانگه کوب تورکله‌رنك کیلیشله‌ریگه سبب بولدی. تورکله‌ر ایله مسکون بولغان جایلاردا عمومی معارف مکتبله‌ری تیپنده وه مستقل پروغراملار ایله مکتبله‌ر آچیلادر، یه‌گی اسلام روحنده تربیه آلیشلاری وه یوکسه‌ك تحصیلله‌رینی تورکیه‌ده اکمال ایتشله‌ری اوچون یاشلارغا یاردم جمعیتله‌ری توزولادر. روسیه‌ده‌گی تورك مطبوعاتی تورکیه‌گه یاقینلاشماق وه باشقا نه‌رسه‌له‌رنی توصیه قیلار ایدی. حریت وه عرفانغا اینتیلیش سیکین-سیکین شرقغا وه جنوبگه یاییلماقدا ایدی.

تورکستاننك باشقا یرله‌رنده بولغانغا اوخشاش، بوخارا أولکه‌سنده هه‌م تیمر یوللار، تیلغراف، ته‌لفون وه ئه‌لیکتریق تأسیساتی، آمریقا پاختاسینك وه پاختا فابریقالارینك پاختا ایکیش بله‌ن مبسوطاً متناسب کوپه‌ییشی، آینوقسا قاراکول تیریسی وه خالی-گیلم‌صنعتله‌رینك انکشافی وه عموماً تجارتنك کینگه‌ییشی بوخارا خلقینك

ایسکی اجتماعی وه اقتصادی مناسبتلەرینی اساسدەن أوزگەرتدی.

امیر عبدالاحد (1885-1910) زمانىدان باشلاب أولكەدە اویغانیش وه سیاسی تجددگە اینتیلیش علامتلەری كورولە باشلادی. بوندەن اول امیر مظفرالدین (1860-1885) زمانىدە حكومتنی تنقید ایتمەك بعضی كشیلەرگەگنە خاص بولوب قالغان ایدی.

مثلا، بوخارانك قارانغو افقندە ظهور ایتكەن تاڭ یولدوزلاری مەنە شولەر ایدی: «كەللە» تخلصلی احمد مخدوم. بو ذات او زمانىك بوخاراسینی آیاماسدان تنقید قیلیب «نوادرالوقایع» آتلی بر أثر یازغان ایدی. بو یازما أثر عائلە وه دولت تشكیلاتلەرینىڭ قارانغو تامانلارینی یاروغلاتیب كەمچیلكلەرینی تولغوزوش اوچون مهم بر فائدە كورسەتكەندر. احمد مخدومنك عصرداش وه همفكرلەرندەن شو ذاتلار هەم مشهور ایدیلەر: شریف، عینی وه عنایت مخدوملەر. بولار امیر مظفر زمانىدە استانبولگە قاچقان وه امیر عبدالاحدنك تختگە چیقیشیغاچا قاچاقدا قالغان ایدیلەر. یحیی خواجە، عبدالمجید ذوفنون جیننی (تیلوه) قیافتدە كیزیب زمانلارینی تنقید ایتكەنلەردەندر.

روسیە اوچون موفقیتسزلك ایلە بیتكەن یاپون محاربەسی روسلەرنك عسكری ضعفلەرینی كورسەتیب، توركستان توركلەرینك فكرلەرندە مهم بر حركت عاملی بولدی. ایلگەریلەری بوخاراغا تصادفاً كیرگەن «ترجمان» غازیتاسی روس-یاپون اوروشی زمانىدە پەك كوب تارقالماقغا باشلادی. توركستانلیلەردە اوروش مسئلەلەریگە وه حادثەلەریگە مراق اویغانماقدا وه «ترجمان» غازیتاسی ایلە برابر هندستان وه مصر غازیتالاری هەم اوقولماقدا ایدی.

1905 یىلندەگی روس اختلالی، روس حكومتینك ضعفینی، روس افكار عمومیەسینك تارقاق وه قرارسزلغینی آچیق صورتدە كورسەتیب روسیە توركلەریگە اوز پروغراملارندەگی هدفلەریگە دائر فعالیتلەرینی رسماً میدانغا قویماقغا امكان بیردی. بوخاراغا هەر

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى

تورلی تورکچه غازیتالار وه باشقا مطبوعات کیره یاتر ، اوقوچیلاری یالغز سیاسی واقعه‌لر حقنده ایمه‌س ، بوکونگه‌چه مجهول قالغان یه‌گی مفکوره‌له‌رنی اورگه‌نه یاتر وه بونله‌رنی یاقدیرماقدا ایدی. شونداى بولسا هه‌م بو اوقوچیلار محیطی جوده تار بر دائره‌گه منحصر ایدی. جاهل علما ایسه بو غازیتا اوقوچیلارینی «بابی» دیب آثارلار وه غازیتالارنی «بابی کتابی» دیرله‌ر ایدی. تورکیه وه ایران انقلابچیله‌رنك ظفر وه غلبه‌سی ، مستبد حکومتله‌رنك ییقیلیشی بوخارا تورکله‌ریگه جانلی بر صورتده عکس ایتدی. بوخارا یاشلا-ری آراسندا بر قوزغالیش ، امیرگه قارشو خوشنودسزلق ، عموماً اداره وه خانلقداغی ترتیب وه انتظامدان ناراضیلق دیگه‌ن نه‌رسه‌له‌ر کورولمه‌ککه باشلادی. بوخاراداغی شرائط بو حرکت اوچون یه‌ك اویغون ایدی. چونکه اهالی آغر سالق-ویرگوله‌ر ایله مکلف وه محلی مأموره‌رنك قانونسز حرکتله‌رنده‌ن بیزگه‌ن بولوب ، تکلیف وه سالقلارغا قارشی خلقنك اقتصادی یاقدان توله‌مه‌ك کوچی هه‌م کاوشاب قالغان ایدی.

بوخارادا حاکم بولغان اصول اداره‌ده‌ن ممنونیتسزلق ، ترقی ایتکه‌ن تورکیه وه ایرانگه اوخشاغان اسلام أولکه‌له‌رنده‌گی حریت وه سربستلك (لیبه‌رالیزم) حرکتله‌ری ، آزادلق طرفداری بولغان مسلمان غازیتا وه نشریاتینك انتشاری بوخاراده ترقیپروزله‌رده‌ن عبارت بر توده‌نك توزولوشیگه سبب بولدی. بو توده‌گه کیرگه‌نله‌ر ترقی وه اورتا عصر اساسلاریغا تایانغان دولت اداره‌سینك اوزگه‌ر-تیلیشی لزومینی سیزگه‌ن کشیله‌ر ایدی. بوله‌رگه بیریلگه‌ن «جدید» اسمنده‌ن هه‌م آنگلاشیلغانیدیك ، بوله‌ر باشدا بوخارانك ایسکی مکتب وه مدرسه‌له‌ری اورنیگه یه‌گی «اصول صوتیه» کیرتیشنی هدف تعیین قیلغانلار ایدی. 1900 ییلنده «پیرماست» تومه‌نده‌ن ملا جوره‌بای نامنده برسی، روسیه‌ده اصول جدید مکتبله‌ری ایله آشنا بولوب بوخارانك «پوستین دوزان» محله‌سنده بر اصول جدید

مكتبى آچوب، 3-4 آى ايچنده هەر كيشينك اوقون-يازار بر حالغا كيلترەجەگينى اعلان قيلدى. شونداى بولسا هەم، بوتون پروپا-غاندالارغا قاراماسدان، بو مكتب موفقيت قازانالماسدان اوزيدەن اوزى ياپيلدى. برآز وقت اوتكەندەن كيين 1902 دە ايسكى بر مكتب معلمى بولغان قايو اوغلى آتلى بر تاتار ايسكى اصول اورنيگە يەگى اصولنى تطبيق ايتمەك ايستەدى. اونك تاماندان «يەگى بوخارا»دە آچيلغان مكتب هەم كوب اوزمەسدەن ياپيلدى. شونداى بولسا هەم روسيە تبعەسى بولغان تاتارلار آراسندا «اصول جديد» اوزيگە آنچا طرفدار قازاندى. بونلەر 1907 يىلندە اوز بالالارينى بوخارا مكتبلەرندە اوتورمەكدەن قوتقارماق اوچون برلەشكەن كوچلەرى بلەن بر خصوصى مكتب آچديلار. بو مكتبلەردە «اصول جديد» بلەن تاتار تيلى وە يەگى عمومى عامەوى (ياپولەر) أثرلەر ايلە ابتدائى مسلمان مسئلەلەرى تعليم قيلينار ايدى. تابيتوف، بورنا-شوف وە باشقالارى ايسكى بوخارادە هەم بر مكتب آچوب، او يرگە يالغز روس تبعەسى بولغان تاتار بالالارينى آلماق ايلە اكتفا ايتيب، بوخاراليلارنى قبول ايتمەديلەر. 1908 نجى يىلدە «ترجمان» غازيتاسى ناشرى بولغان اسماعيل غاسپرينسكى بوخاراغا كيلدى وە مكتب اصلاحاتى مسئلەسينى مذاكرە قيلدى. تابيتوفنك تاتار مكتبى بوخاراليلار وە تاتارلار اوچون رسمى بر مكتبگە ئەيلەنديريليب، بو-خارا حكومتندەن پادشاهلق بر عمارت ايستەشگە وە آتينىدە «اسما-عيليە» ديب آتاماقا قرار بيرديلەر. اسماعيل بيك بو اسمنى قبول ايتمەدى. مكتبنك أولگەن امير مظفرالدين نامىغا آتاليب «مظفريە» ديليشينى تكليف قيلدى. اسماعيل بيك غاسپرينسكىنك اميرعبدالاحد وە باشقا بوخارانك كەتتە مأمورلەرى ايلە مصاحبەسيگە رغماً بو مكتب آچيلمادى. چونكە علمالار مخالفت كورسەتيب قوشبيگى (صدر اعظم)گە بو اصولنك ضررلارى توغريسندە فتوا تقديم قيليب مكتبنك آچيليشيغا توسوق بولديلار.

ئەۋلاد گۈزۈپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

بوخارا ترقی‌پرور توده‌سی تامانندان 1908 نچی ییل اوکته‌بر آینده بوخاراليلار اوچون يه‌گی «اصول جدید» مکتبی آچیلدی. باش معلم وه مدیر اولاراق میرزا عبدالواحد تعیین قیلندی. بویوك‌لەر اوچون کیچه درسله‌ری هه‌م آچیلغان‌ایدی. «بوخارا انقلابی تاریخی»نی یازغان صدرالدین عینی اوچ مکتب کتابی یازغان ایدی. تعلیم-تربیه (په‌داغوژی)گه دائر «تهذيب‌الصبیان» نامنده‌گی أثری او وقتکی معلم وه طلبه‌لەر آراسندا عمومی عامه‌وی (پاپوله‌ر) بر اثر ایدی. 1909 نچی ییلنك کوزنده مذکور عبدالواحد أداره‌سنده‌گی مکتبده عمومی بر امتحان قیلندی. اوشبو عمومی امتحانده حکومت تامانندان ممثلله‌ر هه‌م بار ایدی. علمالاردان یالغز اکرام داملا بار ایدی‌که بو آدام آچیقدان‌آچیق اصول جدید طرفداری ایدی. بر-نچی تاپقیر غازیتا اوقوغان سه‌کسان یاشنداگی «بوری بای» هه‌م او ییرده ایدی. امتحانده‌ن کیین مکتب حقنده‌غی فکرله‌ر ایکیگه آیر-یلدی. بر تامان مکتبنك فعالیتینی انکشاف ایتدیریشنك لازم ایکه‌نلگینی طلب ایتدی، باشقا تامان بولسا مکتبنی بیر کیتیش لازم دیب آیاق تیره‌ب آلدی. آنچا سه‌نسه‌تله‌ش وه تیبره‌نمه‌له‌رده‌ن کیین ایگ محافظه‌کار توده‌نك نقطهٔ نظری غلبه قیلیب عبدالواحدنك مکتبی امیر طرفنده‌ن بیر کیتلدی.

«اصول جدید» مکتبی، اوزیگه یاراشارکیگ پروغرام ایله قیسقا بر زمان ایچنده اوقوب یازیشنی اورگه‌تیب، اوزینك قولای (پراتیك) بولغانلغینی آچیق بر صورتده کورسه‌تدی. «اصول جدید» مکتبینك عامه‌وی بولیشی، اونگ موفقیت ایله یاییلیشی، ایسکی مدرسله‌رنی قورقوتوشی اوروئلی ایدی؛ چونکه بونك انتشاری سایه‌سنده اولارنك طلبه‌سی آزایاجاق وه نتیجه‌ده اونومله‌ری (واردات‌لاری)ده، بوتونله‌ی اوزولوب قالماسا هه‌م، آنچاغنه آزالار ایدی. بو وضعیت بوتون علمالارنك برله‌شوب، بر نیچه متعصبله‌رنك فکر-له‌رینی رواجله‌ندیریشگه وه‌گویا شریعتگه خلاف بولغان بو مکتب-

لەرنىڭ ياپيلىشينى طلب ايتمەككە سبب بولدى.

مدرسە طلبەلەرىنىڭ ھەم «اصول جديد» مكتبى ايلە بولغان مناسبتلەرىنى سوزلاماسدان اوتمەك ممكن ايمەس. بونلەر بوتونلەي اوز مدرسلەرى وە خلفەلەرى تأثيرى آستيدا بولوب اولارنىڭ فكرلەرىگە قوشولار ايديلەر. بونىڭلە برگە ھەر مدرسەدە بر مونچە طلبە «اصول جديد»گە قارشى حسن توجە كورسەتمەكدە ايديلەر. لكن بونلەر آز بولغانلقلارندان وە اوز تامانلارندا يالغز مفتى اكرام داملادان باشقا ھيچ بر كيشى بولماغانلقدان «اصول جديد»نىڭ فائدەسىگە بر نەرسە قيلالماديلار. شونداي بولسا ھەم او زمان ھەر مدرسەدە اصول جديد طرفدارى بولغان بر تودەنىڭ تاپيلىشى ئەيتىشگە ئەرزيدرگەن بر حادثەدر. بو حادثە كورسەتەدركە اصول جديد يالغز اھالى ايچندە ايمەس، حتى مدرسەلەردەگى طلبەلەر آراسندا ھەم اوزيگە طرفدارلار تاپوب عامەنىڭ حسن توجهينى قازانماقدا ايدى. يەڭى اصولگە كور-سەتيلگەن بو حسن توجهگە بر تاماندان قازان، باغچا سارای دە باكودە نشر قيلنغان درس كتابلەرى، ايكنچى تاماندان تعليمدە بو اصولنىڭ قولايلغى ياردم ايتمەكدە ايدى. «اصول جديد» مكتبىنىڭ ياپيلىشيغا قاراماسدان خصوصى اويلەردە ياشرين صورتدە مكتبلەر تأسيس قيلندى. قوجا اوغلى عثمان وە مكمل الدين بيكلەرنىڭ مكتب-لەرى ياشرين صورتدە چاليشقان مكتبلەر قاتارندا ايدى. قوجا اوغلى عثمان بيك مكتبينىڭ باشقا مكتبلەرگە قاراغاندا شو خصوصيتلەرى بار ايدى كە، اوراده بالالاردان كوبرەك قابيليتلى مدرسە طلبەلەرىگە ريا-ضيات، طبيعى فنلەر وە اصول تعليم-تربيەدەن اوقوتولوب ممكن بولغا-نيچا ابتدائى مكتب معلملەرى يېتيشديرمەك غايەسينى ايلگەرى سوررر-لەر ايدى. بردە قلاسيك ادبيات وە شعر ايلە اورونگەن مدرسە طلبە-لەرينى اوز تامانيغا تارتوب رومانتيك ادبيات ايلە اورونوشلەرىنىڭ زمينلەرىنى حاضرلاردى. بوكون توركستاندە عامەوى اثرلەرى بلەن تانيلغان عبدالرئوف فطرت، حاضرغى كوندە كابلدە افغان معارفىگە

ئەۋلاد گورۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى

خدمتی تیگیب تورگه‌ن هاشم شائق وه‌باشقالار او قافله‌ده‌ن ایدیله‌ر.

بوخارا یاش ترقیپرورله‌رینك فعالیتی یالغز «اصول جدید» گه قارشی مراق اویغاندیرماق وه نظر دقتنی جلب ایتمه‌ك بله‌ن قالمادی. اهالینك افکار وه انطباعنده هه‌م بویوك بر اوزگه‌ریش پیدا قیلدی. یه‌گی مکتبنك حرث اصولی (کولتور سیسته‌می) وه‌آنق بر صورتده اهالینی یه‌گی فکرله‌ر بله‌ن تربیه قیلغان مطبوعاتنك بوخارادا پاییلیشی که‌تته رول‌لار اوینادی. مه‌نه شو کورسه‌تیلگه‌ن سببله‌ر نتیجه‌سنده، ییگیرمه‌نجی عصر باشلارندا وجودگه کیلگه‌ن وه کیچیك بر آزچیلق تشکیل قیلغان بو اوزگه‌رتوچیله‌ر (ره‌فورماتورلار) توده‌سی سیکین‌سیکین کوپه‌یمه‌گه باشلادی. ترقیپرورلك حرکتی، یوقاریدا کورسه‌تیلگه‌نیده‌ك، ایلگه‌ریله‌ری یالغز مکتبله‌رنی اصلاح وه یه‌گی اصولنی قبول ایتمه‌ك شکلنده کورونگه‌ن ایدی. بوخارادا یه‌گی مفکوره‌مجاهدله‌ریگه قارشو علمالارنك اینتریغالاری، امیر مأمورله‌رینك تضییق وه قانونسز حرکتله‌ری، چیده‌ب بولمایدرغان آغر سالق وه تکلیفله‌ر وه باشقا شونگه اوخشاغان عامل‌لار امیرنك اصول وه اداره‌سیگه قارشی تنقیدچی بر وضعیتده بولغان بوتون عنصرله‌رنك برله‌شیشیگه سبب بولدی. «جدید» آتالغان ترقیپرور توده برله‌شوب خصوصی بر جمعیت حالینی آلدی. بونله‌رنك مضبوط بر پروغراملاری یوق ایسه‌س ایدی. ایسته‌کله‌ری توبه‌نده ثه‌یتلگه‌ن ماده‌له‌رده‌ن عبارت ایدی:

1 — اهالی ایچنده جهالتنی بتیرمه‌ك وه بونك اوچون باشلانغیچ مکتبله‌ر توغروسنده چالیشماق، اهالی ایچنده‌گی یه‌گی ادبیات وه موقوت مطبوعاتنی نشر ایتمه‌ك.

2 — علمالارنك بوزوق نیتله‌ری ایله کوره‌شمه‌ك. مونك اوچون‌ده علمالارنك یاراماسلقلارینی وه مکتبله‌رنك یامان احوالینی اهالینك کوزیگه کورسه‌تمه‌ك، مدرسه طلبه‌له‌رینی، آینوقسا علما بالالارینی یاروغلاتماق وه مدرسه‌له‌رنك اصلاحات مسئله‌سینی ایلگه‌ری

سورمەك.

3 — حكومت آدامـلارىنىڭ تضيىق وە قانونسز حركتلەرىگە قارشى اهالىنىڭ كوزينى آچماق. حاكم وە قاضيلارنىڭ اهالى ايلەمعاملەلەرىگە دقت ايتمەك وەآينوقسا بونلەرنىڭ قيشلاقيلارغا قيلغان معاملەلەرينى نظر دقتگە آلماق، امكانى بولسا يوقسول وە قيشلاقيلارنىڭ حقوقينى مدافعە ايتمەك.

4 — اميرنىڭ وە ساراييىنىڭ مسرفانە حياتيگە اهالىنىڭ نظر دقتينى جلب ايتمەك وە خزينەنىڭ اميرنىڭ مالى بولماسدان ملتگە قاراشلى ايكەنلكينى، اميرنىڭ بو ملت خزينەسينى اوزكيفلەرىگە صرف ايتمەك حقينى حائز بولماغانينى اهاليگە آڭلاتماق.

5 — اهاليدەگى جاهلانە تعصبنى، دينى جانجاللارنى ، اسرافگەرچيلكلەرنى، خرافەلەرنى، رقابتنى، مقلدلكنى بتيرمەك وە اهالينى يوقاريداغى فكرلەرنىڭ تطبيقيدا حاضرلاش.

روس سياسى تيلى („Политический агент“) ناماىندان حمايە قيلنغان بوخارا حكومتينىڭ تضيىق وە تدبيرلەرىگە رغماً معارف حركتى وە سياسى انطباعگە قاراب اينتيليش، امير عبدالاحد اميرلكينىڭ سوڭلەرىگە توغرى آنچا ترقى ايتكەندەك بولدى. حريت افكارىنىڭ كينگەييشى، آوروپا معناسى بلەن معارفنىڭ لازملگيگە بوتون مطبوعاتنىڭ برلەشوب پروپاغاندا قيليشى بوخارادا اصلاحات (رەفورما)نىڭ ضرورى بولغانلغينى سيزگەنلەرنىڭ تيزگنە كوپەيوب كيتيشيگە سبب بولدى. سيدعالم خاننىڭ تختگە چيقيشى، اصلاحات حقندە بر فرماننىڭ اعلانى بلەن باشلاندى. عبدالرئوف فطرت امير سيد عالم خاننىڭ اصلاحات حقندەگى فرمانى مناسبتيلە مذكور اميرنىڭ تختگە چيقيشيغا آتاب شو منظومەنى سوزلەگەن ايدى:

تاريخ سلطنترا منوران

اسباب انتباه بخارا نوشتەاند

بر آز زمان اوتەر اوتمەس سيد عالم خان اصلاحات حقندە

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

بیرگەن فرمانینی فعلاً بیکار قیلدی.
سید عالم خاننك اصلاحاتگە قیلغان وعدەسیگە وفاسزلغی، «اصول جدید» طرفدارلەرینك جودە تیزکوپەیوب کیتیشیگە یاردم ایتدی؛ بوگا 1912 نجی ییلدە برنیچە آی دوام ایتکەن «بخارای شریف» وە «توران» غازیتالارینك‌دە آنچاغنە یاردمی تیگدی. ایلگەریلەری اوز فکرلەرینی سویلەمەکدەن تارتینغان ئەللە قانچا کشیلەر غازیتا اوقوماق آرقاسندا اوزگەردیلەر. یالغز یەك صمیمی وە محروم بر محیطدە گەپلەشیلگەن مسئلەلەر آچیقدان آچیق مذاکرە قیلنماقغا باشلادی. امیر آدارەسیگە قارشی تنقیدی نقطهٔ نظرلەر سوزلەنمەککە وە پدر شاهی («پاتری-آرخال») عائلە حیاتینك وە تشکیلاتینك نقصانلاری سیزیلمەککە باشلاندی. 1913 نجی یلندە بوخارادا «گاوکشان» محلەسندە قوجا اوغلی عثمان بیك آشکارا قیلب بر مکتب آچدی. امیر طرفندەن أولدیریلگەن مرحوم حامد خواجە هەم بوخارادا «بازار نو»دە آشکارا بر مکتب آچدی. مکمل مخدوم هەم مکتبنی «گذر کشف آلاك»دە آشکار قیلدی. یەنە امیر تامانندان أولدیریلگەن مرحوم اسلامقول شهرسبزدە اوز اویندە «اصول جدید» مکتبی آچدی. قاراکول، کەرکی‌دە هەم یەگی اصول بلەن آشکارا بر مکتب وە کتبخانەلەر آچیلدی. قاراکول وە شهرسبزدە آچیلغان مکتبلەرگە قوجا اوغلی عثمان‌بیکنك اوکەسی قوجا اوغلی عطا (قونیە معلم مکتبندەن مأذون ایدی) رهبرلك ایتمشدر. یەگی ادبیات قیشلاقلارغا قادار یاییلغان ایدی.

1914 نجی یلندە یاشیرین تشکیلات تاماندان حصەلی بولغان ایکی شرکت تشکیل قیلندی. بولەردەن بریسی «معرفت» آتندە کتاب وە نشریات شرکتی ایدی. بونك قولندا پەك چوق تورك وە تاتار ادبیاتی، غازیتا وە مجموعەلەری بار ایدی وە اطرافگە تارقاتیلیر ایدی. ایکنچی شرکت «برکت» اسمندە بزازلك (مانوفاکتورا) شرکتی ایدی وە مقصدی خلقنی اوزیگە جلب قیلیب سیاسی پروپا-

غاندا قیلماق ایدی. شرکتنك ایشلەری سایلانغان هیئت أداره تاما-
ندان یوروتولور ایدی. هەر ایکی شرکت هەم اهالی ایچندە
کەتتە شهرتگه ایگه ایدی.

1914 نچی یلده امیر تامانندان قوجا اوغلی عثمان، حامد خواجه وه مکمل مخدوملەرنك مکتبلەری بیرکیتلدی. «اصول جدید» مکتبلەرینك ایکنچی تاڤیر یاپیلیشی وه کورونوشده اصول جدیدچیلەرنك بوتونلەی اورتادان کوتاریلب یوباریلیشی، بوخارادا چوقور تامر آتماقا موفق بولغان معارفچی سزبستچی احرار حر-کتینی بوتونلەی یوقاتوب یوبارالماس ایدی. آچیقچاسیغا فعالیتده بو-لغان «اصول جدید» مکتبلەری قالمادی. لکن ایلگەری یاریم رسمی صورتده فعالیتده بولغان برنچه مکتب اورنیگه ایندی یوزلەرچەمکتب تأسس ایتدی. تعلیم اویلەرده قیلینب، بالالار کیچیك-کیچیك تودەلەر حالنده برلەشکەندەن کیین مکتبلەردەگی درسلەرینی دوام ایتدیر-مەکده ایدیلەر. وضعیت بو حالده ایکەن اهالینك بویوك بر بولەگی تامانندان یەنگی اصول تعلیم-تربیەنك فائدەلی بولغانلغی آنگلاشیلغان بر چاغدا، حکومتنك بونك بلەن کورەشمەککه اقتداری یوق ایدی.

روسیەده مستبد چارنك ییقیلیشی وه یەنگی أدارەنك توزولوشی بوخاراغا هەم عکس ایتیشی لازم وه کیرەك بولغان بر حادثه ایدی. بونك نتیجەسنده بوخارا أدارەسینكده محلی حیاتگه موافق برصورتده اوزگەریشی کیرەك ایدی. بوخارادا هەم اصلاحات (رەفورما) تطبیقی گه کیریشیلدی. بو اصلاحاتده شریعت وه خانلقنك ایسکی حیاتی نظر اعتبارگه آلنغان ایدی. اصلاحات لایحەسینی تألیف اوچون بوخا-را حکومتی اهالیدەن محلی مرخصلەر بیلگیلەدی. بو مسئلەده یالغز روسیه ممثللگینك اشارتلەرینی رهبر قیلوب آلدی. امیر سید عالم خاننك اهالی وه اونك ممثللەریگه اهمیت بیرمەسدەن روسیه سیاسی ممثلینك فکرلەری بلەن ایش قیلیشی بویوك بر سیاسی خطا ایدی. بو سیاسی خطا أولکه اوچون حسابسز فلاکتلەرگه ئەیلەنیب کیتدی.

(دوامی 22نچی بیتده)

«یاش بوخاراییلار» لیدەرلەرندەن وە

برنچی بوخارا جمهوریتی باش قومیتەسی رئیسی
قوجا اوغلی عثمان بیک

برنچی بوخارا جمهوریت حکومتی اعضاسندەن
حکیم زادە نصیر بیک

1917 نچی ییل 7 نچی آپریل بوخارا آرکنده امیر سید عالم خاننك اصلاحاتگه دائر فرمانی اعلان قیلندی. بوندەن کیین ترقیپر-ورلەرنك بو حادثه مناسبتیله قیلغان نمایشلەری نتیجەسنده بوخارادا چیقغان توپالانلار شوندای قورقونچلی بر وضعیت توغدوردی که، بوخاراغا سمرقنددەن روس اوردوسی چاقیریش ضرورتی حاصل بولدی. توپالانلار باسدیریلدی. قوزغالان تورغوزولدی. ایکی سو-گره روسیەده چیقغان اوکتەبر انقلابی، بوخارادا ارتجاعنك تاغین هەم کوچلەنیشیگه امکان بیردی. اوکتەبر انقلابندان سوگره یاش بوخارالیلارنك وضعیتی جوده یامان بولدی. بوخارا حکومتی بو-نلەرنی هەر ییرده قووشتریب، تەرور اصولینك ایگ قوپال سیستە-مینی یاش بوخارالیلارغا تطبیق قیلماقدا ایدی. یاش بوخارالیلارنك بر بولەگی امیر حکومتینك قوووشتریش وە مظالمندەن قاچوب تاشکند، سمرقند، خوجند وە فەرغانه گه کوچکەن ایدیلەر. بوندەن سوگره یاش بوخارالیلار فعالیتلەرینی تاشکندگه کوچیردیلەر. بو ییرده «مرکز قومیته» توزدیلەر. بر مونچه وقت اوتکەندەن کیین اولار تورکستاننك مختلف شهرلەرنده وە بوخارا خانلغینك مختلف جایلارندا شعبەلەرینی آچدیلار. بوخارا امیری یاش بوخارالیلارنی شدتلی بر صورتده قوووشتریب ممکن بولغانچا اولارنی ایگ وحشی بر طرزده یوقاتماقدا ایدی. امیرنك قیلیب تورگەن ایگ شدتلی ظلملەریگه قاراماسدان یاش بوخارالیلار بوخارا انقلابی اوچون زمین حاضرلاماقدا ایدیلەر.

1920 نچی ییلده بوخارا امیری بلەن تورکستان ساویت حکو-متی آراسندا اوروش چیقدی. بو فرصتدەن استفاده قیلیب یاش بوخارالیلار بوخارا اوستیگه هجوم قیلدیلار. سەنتابرنك برنچی کونی (1920) بوخارانی اشغال ایتدیلەر. امیر عالم خان پایتختدەن شرقی بوخارا وە آفغانستانغا قاچدی. بوخارادا جمهوریت اعلان قیلندی. 1920 نچی ییل واقعەلەری —که نتیجەلەری اعتباریله

مستثنا حادثه‌له‌ردر — بوخارا یاشلاریغا وه مهاجرله‌ریگه یورتله‌ریگه قایتماق، اورتا عصر اساسلاریغا تایانغان وه وقتی اوتکه‌ن اداره شکلینی اوزگه‌رتمه‌ك وه بوخارانك بر مینگ ییللق تاریخنده یه‌گی بر بیت آچماق امکانینی بیردی.

* * *

استانبولده تورکستان کونی

(تورکستان تورك گه‌نجله‌ر (یاشلار) برلگینك 4 نچی ییلی مناسبتیله)

21 آغوستوس جمعه کونی گه‌نجله‌ر برلگینك استانبول مرکز بناسنده برلکنك 4 یاشغا کیریشی مناسبتیله بایرام قیلندی (*).

بوندن تورت ییل آول بو «برلکنك» تأثیری یالغز استانبولده‌گی همشهریله‌رگه گنه ایدی. بو سوڭ ییللار بوتون آناتولیداگی وه تورکیه چیگه‌ره‌له‌ری تاشقاریسنداغی پارچا تورکستانلیله‌ر «برلك» تیوه‌ره‌گیگه توپلانماقا باشلادیلار. بو بایراییش «برلکنك» کوندن کونگه قاندای تکامل قیلماقدا بولغانینی کورسه‌تسه کیره‌ك.

بو جمعه کونی استانبولده بولونغان بوتون تورك ایلله‌ری ممثلله‌ری استانبول وه تیوه‌ره‌کده‌ن کیلگه‌ن تورکستانلیله‌ر ایله برگه یاشانیلدی. اوینااب کولوندی. تورکستان ایسله‌نیلدی.

بو کون اوچون حاضرلنغان مسامره قسمی اوتکه‌ن ییللارغا قاراغاندا کوچلی وه بای ایدی. مراسمگه برلکنك یاش وه کوره‌شچه‌گ رئیسی دوقتور مجدالدین احمد بیك نطیقله باشلانیلدی. مجدالدین بیك تورکستان چیگه‌ره‌له‌ری تاشقاریسیداغی ملتچی یاشلارنك قاندای ایشله‌ب یاتقانلقلاری توغریسیدا معلومات بیرگه‌نده‌ن کیین، تورکستان ایچکه‌ریله‌رنده‌گی ملتچی یاشلاریمزنك ایشله‌ب یاتقانلقلارینی شوندای آڭلاتدی:

(*) «برلکنك» ییلق بایرامی هه‌ر ییل 29 سه‌نتابر (ایلول) ده بولار ایدی. لکن بو ییل آناتولیدان کیلگه‌ن اوقوتوچی وه اوقوچیلاریمزنك قوشولا آلیشلارینی ممکن قیلماق اوچون برآی ایلگه‌ری بولدی. ا.

— بز تورکستان چیگه‌ره‌له‌ری تاشقاریسیداغی تورکستاننك ملتچی یاشلاری مادی سیقینقیلار ایچیده بولساق هه‌م مفکوره‌مز یولیدا آچیق وه سربست بر حالده ایشله‌مه‌کده‌مز؛ اکن تورکستانده‌گی ملتچی یاشلاریمز مادی سیقینتیلاردان باشقا أولوم وه بوزلو جهنمگه کیتمه‌ك تهلیکه‌سی قارشوسیدا تورکستاننك قورتولوشی اوچون تینمه‌سده‌ن فداکارانه کوره‌شمه کده‌له‌ر. نه أولوم وه نه بوزلو جهنمگه سورولمه کده‌ن قورقماسدان

استانبولده‌گی «تورکستان توزك گه‌نجله‌ر بیرلیگی» رئیسی
دوقتور مجد الدین احمد بیك

کوچلی بر ایمان ایله استقلالغا توغری یوگورمه‌کده‌له‌ر! بونی تورکستان چیگه‌ره‌له‌ری تاشقاریسیداغی ملتچیله‌رنك وه بونله‌ر واسطه‌سیله ایچکه‌ریده‌گی ملتچیله‌رنك فکر ناشرلاری بولغان، «یکی تورکستان» وه «یاش تورکستان» مجموعه‌له‌رینی اوقوغانلار کوب یاخشی بیلسه‌له‌ر کیره‌کدر. بو مجموعه‌له‌ریمز خبرله‌رینی بولشه‌ویك مطبوعاتیدان وه خصوصی، خبرچیله‌ری آرقالی آلیر، یازارلار».

تورکستان ملتچی یاشلارینك بو یونله‌ریده‌گی وظیفه‌لاری توغریسیدا بر قانچا سوز سوزله‌گه‌ندن کیین، تورکیه‌ده یاشا یاتقان یاشلارنك تورکیه‌گه بولغان قرضله‌رینی شونډای کورسه‌تیب اوتدی:

— بز تورکستان تورك یاشلاری تورکستاننك استقلالی یولیده قیزغین ایشله‌ر ایکه‌ن، مشفق قوچاغیدا یاشا یاتقان «تورکیه‌مز» نك بقا وه تعالیسی اوچون‌ده عینی آتشین غیرت ایله ایشله‌شیمز کیره‌کدر!»

دوقتور بیکده‌ن کیین «یڭی تورکستان» مجموعه‌سی وه تورکستان ملتچیله‌ری تامانیدان قوجا اوغلی عثمان بیك صحنه‌گه چیقیب استقلال مفهومینك عصری معناسینی شونډای تفسیر ایتدی:

— تورکستان استقلالی دیمه‌ك، تورکستاننك اقتصادی، عسکری، ایچکی وه تیشقی، نقلیات، مخابره ... الخ نك تام معناسیله تورکستانلیله‌ر قولیدا بولوشی وه هیچ کیمسه‌نك آرالاشماسلغی دیمه‌کدر دیب یاشلارنك بوکونگی، وه کیله‌جه‌کده‌گی وظیفه‌له‌رینك نیمه‌له‌رده‌ن عبارت ایکه‌نلگینی وه بو یولده اوچریدرغان آغیر قیناولارغا، یوقسوللقلارغا دوشمننك که‌تته وه آغیرتوسقونلقلاریغا بیلماسدان کوکرك کیرمه‌ك لازم بولغانلیغینی، اولورکه‌ن مفکوره‌سینی تاشیدرغان میڭله‌رچه آتشین یاشلار بولغانلغیغا ایمان کیتیریش کیره‌کلگینی ئه‌تیب اوتدی.

عثمان بیکده‌ن کیین «اوتلو یورت»، «بیلدیریش» غازیتا وه مجموعه‌له‌ری وه آذربایجان ملتچیله‌ری نامیدان میرزا بالابیك چیقیب، بوکون روس قامچیسی ته‌گیده یاشاماقدا بولغان تورکله‌رنك تورموشله‌رینی وه روسله‌ر تامانیدان کورسه‌تیلگه‌ن حقارتلارنی کوز آلدیغا کیلتریب، هیجانلی بر افاده ایله روس مطبوعاتیغا اساسلانیب آڭلاتدی. میرزا بالابیك سوزینك نهایتنده بوکون که بی مسعود کونله‌رنك کیله‌جه‌ك ییللاردا مستقل تورکستانده تسعید قیلیناغینی تیله‌ب تورکستان تورك یاشلارینك بوکونینی قوتلولادی.

بو ذاتدان کیین «آذربایجان طلبه وه معلم برلگی» تامانیدان

سليم بيك آتشين نطق سويله‌ب تورکستان ياشلارينی قوتلولادی.

نطقلاردان کين «مارشيمز» آشولاسی بوتون ياشلار تامانيدان ئه‌يتيليب مسامره قسميغا باشلاندی. مسامره‌ده کيچيک اوقوغوچيلار-يمزنك هه‌ر بری تورکستان شاعرله‌رينك ملی شعرله‌رينی اوقوديلار. هه‌ر دفعه‌سنده قايتا-قايتادان آلقيشلانديلار. ياش اوقوچيلاريمز تامانيدان اوينالغان «نومروله‌ر» تياتروسی تورکستان تورموشيگه آداپتا ايتلمشدی. کيچيك آرتيستلاريمز اويونلاريدا کوب ياخشی موفق بولديلار. توختاو-سز آلقيشلار . . . .

بو ييل تورکستاننك ملی اويونلاريدان «اويناگ يار» آشولا وه اويونی بر ايرکه‌ك وه بر قيزيمز تامانيدان اوينالدی. توختاوسز آلقيشلار ايله تقدير قيلينشلاری موفقيتلارينی کورسه‌تسه کيره‌ك.

تورکستان آشولا وه اويونلاری که‌تته اوقوغوچی وه اوقوتغو-چيلاريمز تامانيدان ئه‌يتيليب اوينالدی. آينوقسا، فه‌رغانه قورباشلارندان صابر جان بر اوروشده شهيد بولغاندان کيين اونك آپاسی تامانيدان ئه‌يتلکه‌ن «صابرجان» آشولاسی، تورکستان ملی کوره‌شيده شهيد توشکه‌ن ييگيتله‌ريمزنی ايسله‌مه‌ك وه اونلارنی تعزيز اوچون ئه‌يتيلدی. بو منا-سبتله تورکستان ملی کوره‌شی مسافرلرلارغا آڭلاتيلدی.

بونده‌ن کيين سيبرياگه سورولگه‌ن ملتچی ياشلارنك سورگو-نده‌گی حالله‌رينی کورسه‌تمه‌ك وه عزيز اورتاقلاريمزنی معناً اورتامز-دا ياشاتماق اوچون صالح جان قول-آياغيدا زه‌نجيرله‌ر ايله «سور-گون اورتاغيمدان» نام شعرينی حزين بر آهنك ايله اوقوب صحنه-گه چيقدی. شو چاغدا کوب تورکستانليله‌ر ييغلاديلار، آرقاسيدان صالح‌جان زه‌نجيرنی پارچالاب «تورکستان» شعرينی اوقوياراق تور-کستان ملتچيله‌رينك اميدسز بولماغانلقلارينی کورسه‌تدی. آلقيشلاندی.

تورکستان تانبوری ايله هه‌ر خيل تورکستان آشولالاری چالندی. قاندای توختاوسز آلقشلانغانينی يازوب اولتوروش آرتقچا-

در. دوقتور مجدالدین‌بیك تامانیدان «هجر گده» آشو لاسی ایله قازاقچا وه قیرغیزچا أوله گله‌ر ئه‌یتلدی. توختاوسز آلقیشلار.
هه‌ر تاماندان کیلگه‌ن قوتلاو ته‌لغرام وه مکتوبله‌ری اوقواوب مسامره‌گه نهایت بیریلدی.

شوکون ساعت 2/12 ده‌ن 6/12 گه‌چه مسامره‌نك رسمی بولومی دوام قیلدی. کیچقورون کیچ وقتغا قادار غیر رسمی صورتده اویناشیشلار بولدی. چین وه نوقول بر تورکستان کونی یاشادق.
کیلگه‌ن مسافرلاریمزغا دوگدیرما وه لیمانا‌تالار بیریلدی. سالونده بر کیچیك صحنه قیلنغان ایدی که، بو صحنه‌نك اوستی تورکستان وه تورکیه بایراقلاری ایله، تیوه‌ره‌گی تورکستان گیله‌م وه فه‌له کله‌ریله یه‌سه‌تیلگه‌ن ایدی.

صحنه‌نك ایکی یانیغا آسیلغان، هه‌ر ییل بر دفعه چیقادرغان «تورکستان تورك گه‌نجله‌ر برلگی»نك دیواری غازیتاسی‌دا آیریچا زینت بیرمه کده ایدی.

اویون کولگیله‌رده‌ن کیین «یاشاسون تورکستان استقلالی، قهر اولسون اسارت وه ظالملار!» دیگه‌ن تاووشلار یوکسه‌لدی. نهایت کیچ وقت تارقالندی.

باشلانغیچ مکتبنی برنچیلك ایله بتیریب برلگیمزنك آلتون ساعت ساوغاسیغا (مکافاتیغا) نائل بولغان یاش اوقوغوچیلاریمزدان تورکستانلی کیچیك «خیریه خانم»نك آلتی آیده کمان‌غیججه‌ك اورگه‌نوب صحنه‌گه چیقیشی آیریچا شایان قیددر. بو برلگیمزگه ماقتانیشغا حق بیرمه کده ایدی.

خیریه خانمنك قارداشی کیچیك شریف قولیدا قلیچ ایله، تورکستان شاعرلاریمزدان فهمی لنك‌بیکنك «به‌ن کیمیم» نام ملی وه آتشین شعرینی اوقودی. توختاوسز آلقیشلار... قایتادان اوقوشی سوره‌لدی. باشلانغیچ مکتبنك ایکنچی صنفیده اوقوماقدا بولغان کیچیك شریفنك بو شعرنی بر ده‌قلاماتورکه‌بی آکلاب، سیزیب

اوقوشی آیریچا هیجان بیرمەکدە ایدی.

شونی ئەیتش کیرەككە، یاشلار برلگی تورکستان چیگەرەلەری تاشقاریسنداگی ملتچی یاشلارنی بر بایراق تەگیدە ییغیشغا موفق بولماقدا وە بولاجاقدر. آگلی وە منور بر استقلالچی اوردوسینك حاضر بولوشی البتە محققدر!

یاشاسون تورکستان برلگی! قهر اولسون بو برلکنی بوزماق ایستەگەن دوشمانلار! ایلتەر.

*

«تورکستان تورك گەنجلەر برلگی» ییل دونومی بایرامینك بو ییل اوز واقتیدان برآی ایلگەری یلگیلەنگەنلگی خبری کیچ تارقاتیلغانیدان، «یاش تورکستان» باشقارماسی وە غربی آوروپادا یاشایدرغان تورکستان یاشلاری او بایرامغا اشتراك ایتە آلمادیلار. استانبولدە توپلانغان یورتداشلاریمز ایلە بز اوچون پەك قیمتلی «تورکستان کونی»نی برلکدە اوتکیزە آلمادیلار. بو حال بارچامز اوچون شایان تأسفدر.

«تورکستان تورك گەنجلەر برلگی» بیلسین، کە غربی آوروپاداگی تورکستان یاشلاری جان وە یورەك بلەن «برلك» ایلە برگەدرلەر. «برلك» بایرامینی اوز بایرامیمز دیب بیلەمز. باشقارما

* * *

تورکستان تورکمەنلەرینك گەلە-گەلە ایرانغا قاچیشلاری

باشقارمادان: توبەندەگی مقالە آلمانچا «Memeler Dampfboot» غازیتاسینك 30. VII. 31. تأریخلی نسخەسندە باسیلیب چیققان ایدی. بو تورکستاننك بو کونگی احوال روحیەسینی بیلمەك اوچون بر أجنبی تامانندان یازیلغان «دوکومەنت» بولغانیدان عیناً ترجمە ایتدك. مقالە ایگەسی روزیتا فوربەس (Rosita Forbes) در.

شیعەلەرنك مقدس شهری سانالغان مشهد گیلەم وە خالچالاری

بلەن مشهوردر. بوراده «نیشابور» اوجاقلارندان چیقاریلغان فیروزەلەر ساتیلادر. بو ییر 60000 مصرع (قاتار)لی «شاهنامه»نی یازغان مشهور فردوسی‌نك یورتیدر [۱]. ایپەك وە پاختتا توقوماچیلغی، باخمال (قدیفه، دوخابه) صنایعی بوراده کون کوندەن گوللەمەکدەدر. ایران خانملاری اوزون اوکچه (پاشنا) لی آیاق قابلاری کییشکه باشلاغانلارندان بری مشهدده عصری قوندرەچیلەردە کوبگنه کورونەدرلەر. تیمور تامانندان تطبیق ایتلگەن بیزەش (زینت) اعمالاتیغا اوخشاش صنعتلەرنی ییرلی مشهدلیلەر هەم اورگەنگەنلەر. بونلەر هەم تاتار وە تورکمەنلەر سینگەری بوزینتلەرنی یاسی آلادرلار.

مشهد امام رضانك کرامت وە معجزەلەری قاتارندا یەنە مهم براهمیتکه ایگەدر، کە اودە بو شهرنك تورکستان وە آفغانستان چیگەرەسیگه یاقین بولغانلیغیدر. حال حاضردە بو ییر اورتا آسیا وە اوزاقداگی ایدیل (ۋولغا) تامانلارندان قاچقانلارنك میرەسی‌در. ساویتلار اورتا آسیا جمهوریتلەرندەگی قبیلەلەرنی اوتراقلاشتریب، قوللەکتیف زراعتیگه آلیشدیرماقچی بولادرلار. کوچەبەلەر ایسه قوللەکتیف زراعتینك فائدەلەریگه بوتونلەی کوز یوموب، اوگا قاتتغ قارشولق کورسەتمەکدەدرلەر.

مەن مشهدده ایکەن 200 تورکمەن [۲] عائلەسی اوز حیوانلاریله بیرلکده چیگەرەنی آشیب «دوشاق» دەن مشهدگه کیلمشلەردی. یاحشی‌غنه قوراللانغان وە چیگەرەنی آتلاش مجبوریتینی سیزگەن بو تورکمەنلەر هەر حالدا کوب تلفات بیرمەگەنلەر. بو قاچقینلارنك سویلەشلەریگه قاراغاندا مالی وە حیوانلارینی قوللەکتیفگه بیریشگه مجبور ایتلگەن 1200 تورکمەن مەرو-تەجەن تامانلاریغا قاچاراق قارا

(۱) فردوسی‌نی سارایندا بەسلەگەن، اونی یتیشدیرگەن، حمایه ایتکەن، اوگا «شاهنامه»نی یازدیرغان حتی اوگا بو فکرنی وە بونك اوچون کیرەك بولغان وثیقەلەرنی خزینەسندەن چیقاروب بیرگەن‌غازنەلی سلطان محمود («سلطان محمود غزنوی»)در. باشقارما.

(۲) تورکمەنستانده تیمیر یول استاسیونی آتی.

قوم چولینك اوتلاقلاریغا یابیلغانلار وه اورادان ساویت حکومتینك « کوچەری (سیار) جزا دستەسی » („Strafexpedition“) گەشدتلی مقاومت قیلیب تورەدرلەر.

„Burujird“ نك شمالندەگی Goklan طرفلەرندە بولغان تورکمەنلەر چیگەرەنی آشیب ساویت حدودی تاشقاریسنداگی قارداشلاری آراسندا یېرلەشمەکدەلەر. ایران حکومتی حیوان یتوشترەدرگەن بو تورکستان کوچەبەلەرینك چیگەرەدە یېرلەشیشلەریگە مساعدە ایتمەکلە اوز حدودینی روس دوشمانی بولغان بو تورکمەنلەو آرقالی کوچەیترمەکدەدر.

اونوتمەسلك کیرەك، کە ایران دائما روسیە ایلە اینگلتەرەگە اوزینك قورقولی قومشولاریندان دیب قاراب کیلگەن. بو واقتلەر بو دولتلەر ایران استقلالینی آنچاغنە تهدید ایتکەنلەر.

کوب تورکمەنلەر سوگنی زمانلار آفغانستانغا هەم اوتکەنلەر وه آفغانستان بونلەرنی صمیمی صورتدە قابول ایتکەن. تەکە تورکمەنلەری ایسە ایران ولایتلەریگە اوتوشنی تیلەگەنلەر. پهلوی حکومتی، بونلەرنك کوپلکینی نظردە توتوب، آنجاق اصلاً ایرانلی بولغن عائلەلەرنك گنە ایرانغا اوتەبیلەجەکلەرینی بیلدیرمشدر. بونلەر اوچون Burujird تاماننداگی اوتلاق قیرلارنك تخصیص ایتلگەنلگی سویلەنیلەدر.

روسلەر چیگەرە ساقچیلارینی کوچەیتریب، اونلەرگە حدودنی آشماقچی بولغانلارنی آتیب اولدیریش حقندە بویروق بیرگەن بولسالار هەم تورکمەنلەر قورقمای چیگەرەنی زورلە کیچمەکدەدرلەر.

مشهددە کوبگنە ایچکی روسیەدەن کیلگەن قاچقینلار یاشایدرلار. بونلار روسیەدەگی قوللە کتیفلاشتریشدان قاچیب، تورکستاندە راحتراق یاشاماق نیتیلە تاشکندگە کیلگەن روسلەردر. بو قاچقینلاردان ایشیتکەنیمگە قاراغاندا ساویت حکومتی، بوتون روسیە پاختا احتیاجینی اوزی تولدیریش مقصدیلە، تورکستان قیشلاقیلارینك بارچاسینی پاختە یکیشکە مجبور ایتمەکدەدر.

بو كون هەم ساويت روسيەسى ايراندان آنجاغنە مقداردە پاختا ساتوب آلادر. روسيە توركستان بلەن سبيريانى بربريگە باغلاغان تيمير يول آرقالى توركستانگە بوغداى كيلترمەكچى وە توركستاندە ايسە اوشغاى شرائط بلەن پاختا يتيشترمەكچيدر. توركستان ايكينچيلەرى ايسە آچلقدان قورقادرلار. اونلەر اوزلەريگە كيرەكلى آزوقنى اوزلەرى يتيشتريشكە اورگەنلەر وە تيمير يول آرقالى كيلتريلەجەك بوغداينى كوتمەك ايستەمەيدرلەر.

ياقيندا ايچكى روسيەلى قاچقينلاردان 21 كيشيلك برتودە مشهدگە كيليب چيقدى. ايچلەرندە تورت خاتون بلەن ياش باللار هەم بار. بونلەر نەگە. پە. ئو. وەنەدە ايران ساقچيلاريغا اوشلەنمەى بويرگەچە ساغ كيلە بيلگەنلەر. بو تودەنك ايچندە ايكى بورونغى ضابط، ايكى قيزيل قوشوندەن قاچقان وە بر روس پاپاسى، بر نفر تيمير يول ايشچيسى، بر نيچە فابريقا خدمتچيلەرى، مهندسلەر، آفتاموبيل يورگيزوچيلار، اوچ لەنينغرادلى طلبە وە بر نيچە روس موزيكلەرى بار. روسيەنك شمال چيگەرەلەرى ساقچيلارنك اوتكور قاراماغندا بولغانيدان بونلەر اوتا ماندان قاچاآلماغانلار. بونلەرنى ساويت توپراغيدان قاچيشغا مجبور ايتكەن نەرسە آزوق ـ آوقات تاپيشنك قيينلغى وە ساويت رەژيمى آرقاسندا اورتاغا كيليب چيققان آغير تورموشدر.

توركستان آرقالى قاچيب چيققان بو قاچقينلاردان ايشيتكەنيمگە قاراغاندا، سوك زمانلار ساويت أولكەسندە كوب حاستا خانەلەر وە مكتبلەر سالينغاندر. بونيگلە بويوك خلق كتلەسيگە اوقوش فرصتى بار ايمش. قيشلاق اهاليسيگە عصرى مدنيتنى تارقاتيش اوچون ايشيق اويونى (كينو) بنالارى وە راديو استاسيونلارى قورولماقدا ايمش. تاشكندەدە بويوك بر بوتخانە (كليسا) آچيق وە عبادتگە باروچيلارنك ساناغى كوب ايمش.

توركستان ـ سبيريا تيمير يولندا ايشلەگەن بر ايشچى مەنگە شوندەى ديدر: «ساويت حكومتى اورتا آسيادا دينى سيقيشديريشدان

کوبره‌ك پاختا اونومینی کوپه‌یتریشکه اورونه‌در» . بو تیمیر یول ایشچیسی اوز وظیفه‌سینی تاشلاب قاچقان. چونکه تیمیر یولدا حذمت ایتوچیله‌رده‌ن ته‌خنیك ایشچیله‌ری وه «بیله‌رمه‌نله‌ر» ایکی تورلی ییمه‌ك آشاغانلاری حالدا عادی ایشچیله‌ر بر تورلی ییمه‌ك بله‌ن کیچینیش مجبوریتنده ایکه‌نله‌ر! (*)

اوتکه‌ن ییل آوقات یوقلیغندان 2542 نفر ایرانلی باکونی تاشلاب اوز آنا یورتیگه قایتقان. عشق آبادده‌گی بهائی (Bahai) جماعتی‌ده ایرانغا قایتماقدادر. چونکه اوراده اونله‌رنك عبادتخانه‌سینی بیرکیتکه‌نله‌ر. حالبوکه ایرانده بونله‌رگه عبادتخانه سالیش مساعده ایتلمه‌یدر.

* * *

تورکمه‌نستاندان گیله‌ن وکیلنك اظهاراتی

(مشهدده‌ن مکتوب)

ساویت اتفاقی 1929/30 خوجالق ییلنده پاختا پروغرامماسینی تصدیق ایتدی. ساویت اتفاقینك هه‌ممه ییرنده پاختا بولماز. آنجاق تورکمه‌نستان، اوزبیکستان، تاجیکستان وه آذربایجان ولایتله‌رینك بر نیچه رایونلارندا بولیار. یعنی 149 میلیون نفوسلی شورالار حکومتینك 7 میلیون اهالیسی یاشایان جایلارندا گنه پاختا بولیار. شونك اوچون پاختا پروغرامماسی دوزولان وقتده تورکستان وه آذربایجان خلقی بو پروغرامانك کیله‌جه‌کده اوزله‌ری اوچون قاتتی فساد بولاجاغینی نظره آلوب قورقدیلار. بوگا قارشو قوللارندان گیله‌ن حرکتله‌ری قیلاباشلادیلار. مثلا 1930 خوجالق یلنده تورکمه‌نستان پاختا پلانینك 28 فائضینی به‌جه‌ره آلدیغی اوچون حاضر میگله‌رچه آده‌م قاماقدا

(*) ساویت حکومتینك «ییرلیله‌شتریش سیاستی» تورکستان تیمیر یوللارندا تورکستانلیله‌رگه آنجاق عادی یوموشله‌رده ایشله‌ش امکانیتنی بیریشده‌ن گنه عبارت بولوب قالغاندر. باشقا‌رما.

یاتیرلار . کوبلەری قاماقدان قورقوب عائلەلەرینی تاشلاب اوزلەری ایران وە آفغانستانە قاچیب چیقدیلار . بر نیچە میکلەری قالتامان (باسماچی) بولدیلار .

ایمدی 1931 نچی ییلنك پاختا ایکیشنە گیلسەك ، بو دە قاتی یامان حالدە بولدی. تورکمەنستان رایونلارندان بولان جارجوی رایوننده دایخان (دهقان) لارنی زورلاب ، بوغدای یرلەرینی سوروب یرینە پاختا ایکمەکچی بولدیلار . بوڭا دایخانلار راضی بولمایین ایکینلەرینی ، ایشلەرینی تاشلادیلار . حکومتنك آغرانوملاری وە اوقوچیلاری تراقتورایلە دیزە قادار اوسکەن بوغدای ، آرپالارنی سوروب تاشلادیلار . عیاللار ، قیزلار ، قاری آدەملەر باریب بوغدای سورماڭ دیدیلەر . اوقوچیلار بو حالنی گورەنچە ایشە بارمادیلار . ایرتەسی کون بوغدای یرلەرینی سورماغا باشلاغانلاریدا بر نیچە عیاللار کیلیب تراقتور اوڭندە یاتدیلار. فقط اوروس آغرانومینك بویوروق برمەسنە کورە تراقتورلارنی بونلارنك اوستندەن سوردیلەر . 4 عیال ایلان 2 یاشار بر اوغلانی تراقتور باسیب اولدیردی. عیاللار هەم بر آغرانومنی آتیب اولدیردیلەر . موندەن سوڭ جارجوی دایخانلاردان کوبلەری حکومتنك ظلمندەن قورقوب آفغانستانە قاچدیلار . بر نیچە میکلەری بایرامعلی ، ماری (مەروْ) ، تەجەن ، تاختاپول اوتەن رایونلارینە چیکیلدیلەر . ماریدە بوغدایلاری سوریلان دایخانلار قالتامان حرکتنە قوشولدیلار . شوندەن سوڭ بوغدایلاری سوروب یرینە پاختا ایکمەك ایشلەری توختاتیلدی .

پاختا رایونلارینە پاختادان باشقا نەرسە ایکیشنی حکومت یاساق ایتدی .

حاضرگی وقتدە تورکستاندە ییمەك ، میوە تاپیلمایور . ئەکمەك (نان) نك قاداغی 80 تین‌در . مەتەنك مەتروسی 3-4 منات (سوم) ، اول هەم تاپیلمایور .

یوقاریدا کوزگەزیلەن قیینچیلقلارنی گورەن تورکستان دایخانلاری وە اوقوچیلاری روسیەنك پاختاچیلق ایشلەرینی تورکستاندە بتیرمەکچی

بولغانندان چیقفانینی آچیق بیلدیله‌ر. اونلار پاختانی روسیه‌ده ایچین (تأمین) ایده بیلمه‌یه‌جه‌ کله‌رینی آڭلایورلار. شونکچون تورکستان دایخانلاری وه اوقوچیلارینك فکری پاختا ایشله‌رینه زیان بیرمه‌ك وه شورالار حکومتینك ظلمنده‌ن قورتولماقدر. شول وقتده تورکستانده 30 میڭده‌ن آرتوق ئه‌لی یاراغلی حکومته قارشی قوزغالمشدر. 400 میڭده‌ن آرتوق اویلی ایرانه، آفغانستانه وه قایراقی چوللارا قاچمشدر. مونی گوره‌ن تورکستان اوقولیلاری اوز خلقینی ظلمده‌ن قورتارماق ایچون ایشله‌ر وه چاره‌لار گورمش بولسالار هه‌م مقصدله‌رینه یتیشه‌مه‌یورلار.

تورکستاننك بوکوز یاشنه رحم ایده‌ن بر حکومت بولسا غایت یاخشی بولاجاق. تورکستان خلقی، اوقولیلاری اونك قدرینی بیله‌جه‌ کله‌ر.

تورکمه‌ن

* * *

فلسطین مسئله‌سی

(عربچه‌ده‌ن ترجمه)

برآز وقت ایلگه‌ری ایسویچره‌نك بازه‌ل شهرنده «فلسطین مسئله‌سی»نی مذاکره ایتمه‌ك اوچون بوتون دنیا یهودی سیونیستله‌زی-ملتچیله‌ری قونغره‌سی بولوب اوتدی. فلسطین مسئله‌سی آینوقسا 1929 نچی ییلی عربله‌ر بله‌ن یهودیله‌ر آراسندا بولوب اوتکه‌ن قانلی تارتیشمانی متعاقب «والته‌ر شه‌و» (Walter Shaw) أداره‌سی آستندا یوباریلغان اینگلیز حکومتی تیکشیریش هیئتی تاماندان بو قانلی تارتیشمانك سببله‌ری حقنده چیقاریلغان بیاناتدان سوڭرا آغیر بر آقیم آلا باشلادی. بو قومیسیون بیاناتی «آلاوغا یاغ توککه‌ن‌دیك» تیلیب یهودیله‌ر ناراضیلیغینی بوسبوتون گوروللاتوب یوباردی.

«فلسطین مسئله‌سی»نك چیقیشی قیسقاغنه ئه‌یتکه‌نده قویوداغیچا بولدی: دنیا سوغیشی چاغندا تورکیه‌گه قارشو اوروشمه‌کده بولغان دولتله‌ر، بالخاصه اینگلتره‌ره، تورکیه أداره‌سی آستنده بولغان عرب

أولكەلەرينك فەدەراتيف مستقل حكومتينى قوروش پروژەسينى اورتاغا آتديلار. بو پروژەنى كوزدە توتوب خريطەگە قاراساڭز، عربستان، فلسطين، سوريە، عراق كەبى أولكەلەرنى ايچيگە آلغان بو «عربستان فەدەراسيونى» چيگەرەسينىڭ مصر، طرابلس، قيرەنايقا، تونس، مراكش گە باريب يێتيشكەنينى كورەسز. محاربە حرارتيلە بيريلگەن بو «فەدەراسيون» وعدەسينىك 4 ميليون كيلومەتر مربعى بويو كلگندە يير توتگەن 40 ميليوندەن آرتق اهاليسى بولغان «بويوك عربستان» تمليىنى تشكيل ايتمەسى محتمل ايدى. بو «بويوك عربستان»نك هەر زمان بويوك دولتلەر يعنى اينگلتەرە وە فرانسيە منفعتلەريگە خدمت ايتەرلك آلەت اولاراق قالماسلغى مسئلەسى دە آوروپا سياسى باشلوقلارى اوچون شبهەلى كورونديى.

وعد ييريب اويلەب قالغانلارنك بختيگە بو مسلمان عرب شرقينك تام اورتاسندا، سويش قانالى ياندا فلسطين أولكەسينك تورگەنلگيدر. فلسطين هەم عرب يورتندەن سانالغانى حالدا يهودى سيونيستلەرى بو أولكەنى اوزلەرينك «تاريخى يورتى» ديب بيلەدرلەر(*). سيونيستلەر «دنيا ايگەلەرينىڭ» نظر دقتينى اوزلەريگە تارتا آلماسلار ايدى. فقط «بويوك عربستان» مسئلەسينك قورقولى تامانلارى كورونوشكە باشلاغاچ شو «سيونيستلەر» أڭ اويغون، أڭ كيرەكلى بر عنصر بولوب چيقديلار. بونلەرگە سويگەنيب «بويوك عربستان» حركتينك تهلكەسى اوگيگە كيچمەكچى بولديلار.

1917 نچى ييلى انگليز گەنەرالى آللەنبى (General Allenby) قدس شريفنى اشغال ايتدى.

عينى ييلنك 2 نچى تشرين ثانى (نويابر)ندە اينگليز ناظرى بالفور(Lord Balfour)نك «يهودى ملى اوجاغى» (Foyer National Juif) قوروش حقندەگى بيانامەسى اعلان ايتيلدى. مەنە «فلسطين مسئلە-

(*) عربلەر بو أولكەنى 36/634 ييللارندا فتح ايتمش ايديلەر، كە بودە روسيە دولتينك قورولوشندان 230 ييل بورون ديمەكدر! باشقارما.

سی »نك باشلانیشی‌ده شو تاریخده‌ندر.

بوراده نظر دقتنی جلب ایته‌رلك بر نیچه رقمله‌ر کیتره‌یلیك:

دنیا سوغیشیغاچا فلسطین‌ده 57 میگ یهودی بار ایدی. یوقاریدا دیدیکیمز والته‌ر شه‌ونك ریاستی آستنداگی تفتیش هیئتی معلوماتیگه قاراغاندا ایمدی او ییرده 162069 یهودی بار(*). فلسطین‌نك بارچا اهالیسی قویوداغیچا کورسه‌تیله‌در: اسلام اهالیسی 692195؛ یهودیله‌ر — 162069، خرستیانلار — 82506، باشقالار 9221. باریسی 945991 جان، یعنی بر میلیونگه یاقین.

فلسطین أولکه‌سی 26330 کیلومه‌تر مربع کیگلگنده‌در.

بز یوقاریدا یهودی اهالیسینك قاندای بر تیزلکده اوسمه‌کده بولغانلیغنی کوردك. ایمدی‌ده برآز بو یهودی مهاجرتینك أولکه اقتصادی شرائطنده‌گی تأثیرینی کوره‌یلیك.

بوتون فلسطین‌نك ایکینگه یارارلق ییری 12½ میلیون دونم(**) (هه‌ر دونم هه‌کتارنك اونده بریدر) کورسه‌تیله‌در. سوغیشدان بورون بو مقدارنك 448 میگ دونمی یهودیله‌رگه قارار ایدی. 1922 نچی ییلی یهودیله‌رنك حصه‌سی 649 میگ دونم، 1927 نچی ییلی بر میلیون ایکی میگ دونم، 1929 نچی ییلی بر میلیون ایکی یوز میگ دونمگه چیقیب کیتکه‌ن.

«فلسطین مسئله‌سی »نك کون‌کونده‌ن شدتله‌نمه‌سی خکمتی مه‌نه شو عربله‌رگه عائد ییرله‌رنك یهودی کیلگیندیله‌ری قولیغا کیچیب کیتمه‌کده بولغانلیغیدر.

1929 نچی ییلی عرب-یهودی حادثه‌سی اسبابینی تیکشیریش اوچون یوباریلغان اینگلیز حکومتی قومیسیونی شوندای دیدر:

1) یهودی مهاجرتی ییرلی فلاحلارنك املاك وه رفاهی اوچون زور

(*) یهودیله‌ر تاماننددان 31 / 1930 نچی ییل اوچون چیقاریلغان «آلماناخ» قا کوره فلسطین ده‌کی یهودی کیلگیندیله‌رنك ساناغی 165 میگدر. باشقارما.

(**) بوندن 7 میلیون دونم ییرگه ایکین ایکیلمه‌کده‌در. باشقارما.

بر تهلکه تشکیل ایتەدر. 2) کیلەجەکدە یهودی مهاجرتی یالغوز
یېرلی عرب اهالینك اقتصادی رفاهنی بوزوش، بتیریش بلەن
قالماسدان، عربلەرنی یهودی مهاجرلەری قولی آستندا قول تیلیش
قورقوسیدا باردر.

بو قومیسیون بیاناتی نتیجەسندە اینگلتەرە حکومتی فلسطینگە
یهودی مهاجرتینی آزالتیش وە عربلەرنك حقلەرینی مدافعە ایتیش
اوچون تدبیرلەر کوریشکە قرار بیردی. مەنە بو قرار یهودی سیو-
نیستلەرینی قیزدیریب یوباردی. دنیانك هەر طرفندەگی سیونیستلەر
اینگلتەرە ایشچی حکومتینك، «خیانتی» حقندە پروتەست تیلیغراف-
لارنی یامغوردیك یاغدیردیلار. یهودی بایلارینگ تضییقی آستندا
اینگلتەرە حکومتی اوز وضعیتنی تأویل ایتیشکە مجبور بولدی. لکن
بونلەردە یهودیلەرنی قانقترمادی.

عربلەرنكدە اینگلیز حکومتندەن ممنون بولغانلارینی سویلەش
ممکن بولماسادا اینگلتەرە حکومتینك یهودی مهاجرتینی توختاتیش
حقندەگی قراری عربلەرنی وقتنچە برآز ساکتلەشترگەن ایدی.

یهودی سیونیستلەرینك هیجانی حالادا بیتمەدی. بازەل قونغرە-
سیدە مەنە شو هیجاننك تأثیری آستندا بولوب کیچدی.

سیونیستلەرنك ژابوتینسکی قول آستنداگی «رەویزیئونیست»
دیگەن سول قاناتی سوك درجەدە آتاشلاناراق مرکزی اجرا قو-
میتەسی حرکتلەرینی شدتلە تنقید ایتدی. حتی اونی اینگلیز حکو-
متی سیاستیگە راضی بولغانلق خیانتی بلەن عیبلەدیلەر. بو «رەویز-
یئونیست-سیونیستلەر» فلسطیندە «یهودی ملی اوجاغی» توزیش بلەن
کفایتلەنمەیدرلەر. اونلەر فلسطیندە یهودی کوپچیلگی بلەن مستقل
یهودی دولتی توزوش مسئلەسینی آلغا سورەدرلەر.

حد ذاتندە او برلەریدە عینی سیاستنی تعقیب ایتەدرلەر، فقط
بونلەر اوز سیاستلەرینی کورولتوگە سالماسدان، یېرلی عرب

اهالیسنی هیجانگه کیترمەسدەن ایشکه آشیرماقچی بولادرلار. «رەویزیئونیستلەر» اینگلتەرە حکومتینك آچیقدان آچیق مستقل یهودی دولتی توزوش ایشینی آلغا سوروشینی طلب ایتەدرلەر.

بازەل قونغرەسی معتدل کوپچیلکنك غلبەسی بلەن بیتدی. رادیقاللار (رەویزیئونیست) قونغرەنی تاشلاب کیتدیلەر. اولارنك باشلوغی ژابوتینسکی پروتەست نشانەسی اولماق اوزرە خطابت منبریگە چیقیب اوز مانداتینی ییرتوب تاشلادی.

بو معتدللەرنك ییگیشی (غلبەسی)دە فلسطین مسئلەسینك عربلەر منفعتیگە موافق حل ایتیلگەنلیگنی کورسەتمەیدر.

اونوتیلمەسین، کە اینگلتەرە کەبی کوچلی بر دولتنك حمایەسی آستندا اقلیتلەرگە «ملی اوجاق» قوروشنی هەر حالدا او ییرنك حقیقی ایگەلەری منفعتی اوچون توغری دیب اویلەب بولمایدر.

فلسطین‌نك چین ایگەلەریدە طبیعی عربلەردر.

قدس — 5. VIII بن علی

* * *

هندستاندە

پاریسدە منتشر «تاگ» غازیتەسینك شو ییل 3 نچی اییول (تموز) نومروسندەن، هندستان منعلەریندەن چیقاریب یازمش شایان دقت استاتیستیك معلوماتلارینی توبەندە قسماً کوچروب اوتورومیز. بو معلوماتلارغا کورە اهالیسی 246 میلیون (دیمەك عموم ساویت روسیەسیدەن بر یاریم مرتبە اهالیگا بای!) بولغان انگلتەرە هندستانیدە 1924 نچی ییلی باری یوغی 12 میگ آوروپالی (انگلیز) مأمور بولغان. بو 12 میگ مأموردەن 3500ی اورتا وە یوقاری درجەلی اورونلەردە بولوب، باشقالاری ایسە - کوپینچە - تیمیر یول ماشینیستلاری ایلە پولیس خذمتندە گیلەر ایمیشلەر.

بو 3500 انگلیز مأمورلەری بیلەن بر درجەدە 1750 هندستانلی

مأمورلەر بولغان.

بو نلەردەن باشقا، توبەن درجەلی *(les fonctionnaires subalternes)* انگلیز مأمورلەرینك ساناغی هندستانلیلەرگە نسبتاً بو لاچە کورینەدر:

أدارەلەردە خدمت ایتوچی 5600 مأمورلەر اچندە 630 انگلیز،
پولیس اولاراق خدمت ایتوچی 187 میڭ اچندە 1400 انگلیز؛
6000 طبیب وە ساغلیقنی ساقلاش ایشچیلەری آراسندا 200 انگلیز؛
12500 معارف ایشچیلەری آراسندا انگلیزلەر 200؛ 16000 اورمان خدمتندەگیلەردەن انگلیزلەر 240؛ 2500 حاکملەر آراسندا انگلیزلەر 230 در.

*

سوڭ یيللار انگلیزلەر ایلە هندستانلی مأمورلەر آراسندا بولغان نسبت هندستانلیلەر فائدەسیغا چینەکەم اوزگەریلگەندر. مثال اوچون 1929نچی وە 1930 نچی ییللاردا گی انگلیز وە هندستانلی یوقاری درجەلی مأمورلەر ساناغیغا نظر سالایلق:

		1929نچی ییل	1930نچی ییل
أدارەلەردە	انگلیزلەر	894	715
	هندستانلیلەر	367	643
پولیس دە	انگلیزلەر	564	434
	هندستانلیلەر	128	251
سوغاریش ایشلەرندە	انگلیزلەر	255	229
	هندستانلیلەر	240	270
اورمان أدارەسندە	انگلیزلەر	134	126
	هندستانلیلەر	76	112

بو استاتیستیك معلوماتلەردەن هندستاننی «هندلەشتریش» ایشینك ییلدان ییلغا کوزگە کوزونەرلیك صورەتدە ترقی ایتب بارا یاتقانی آچیق آڭلاشیلادر. طبیعی بو کونگەچە بولوب تورگەن هندستانلی

وه انگلیز مأمورلەری آراسندەگی نسبت ، هندستان ملی حرکتی وه ملی منفعتی نقطهٔ نظریندەن، هندستانلیلەرنی راضی قیلارلیق درجەده ایمەس. لاکین ییلدان ییلغا ترقی ایتب بارا یاتقان « هندلەشتریش » ایشینک یاقین سنەلەر ایچنده حقیقتاً هندستان ملی أدارەسی صفتینی آلاجاغندا هیچ شبهه یوقدر.

مسئلەنك أک مهملەرندەن بریسیده عسکر مسئلەسیدر. بر کون هندستان توپراغیداغی 210 میک عسکرنك انگلیزی(ضابطلەریله برلیکده) 60 میک کشی در. 1919 نچی ییلغاچا هندستانلیلەر ضابط قاتاریغا آلینماس ایدیلەر، ایمدی بو ترتیبده اوزگەرتیلگەن. انگلتەره حکومتینك پروژەسی بویوبچه هندستان عسکریده 1946 ییلغاچا بوتونلەی هندلەشتریلەجەکدر . منصور .

أدبی بولوم:

مارشیمز (1)

تورکستاننك جمهوریتچی وه ملتچی یاشلاریغا باغیشلاب

(وطنداشلەر ، ملتداشلەر آهنکیده)

سویەکلریمزله قوردوق تورکستان دیوارینی ،
ایشلەك قانیمزله چیزدك استقلال بایراغینی !
*
تورکستان ایلیدر بو گوزەل یورت خاقانی ،
قیزاریب فیشقیرغان قاینار بولاق بو ایرلەر قانی !
*
اسارت زنجیرلەریله باغلانماس قوللاریمز ،
چونکه اوشانلی تیمورنك «ایرکن» اوغوللاریمز !
*
حقیمز دور حر یاشاماق اوز بو آنا وطندا ،
بو اوچون قانله بوجاغز روسنی آلتون آلتایدا !

(صوڭ ایکنجی مصرعلەر ایکی تایقیردان اوقولور)

1930 ـ مارت ـ 5 . استانبول . ایلتەر .

---

(1) ایکی ییلدان بیرلی استانبولدەگی « تورکستان تورك گەنجلەر (یاشلار) برلگی » نك ییللق بایرامیدا اوقولماقدا در.

وطن

بەن غربت ايلندەيم دوشمان وطندە،
وطنگ آتشی توتوشدی تەندە،
بەنی منع ايتمە وطندەن ای ظالم،
سەوينچ ايلە اولەيم شانلی وطندە.

*

ديگلە ای ملتی توران، نەدر بزدەگی حال
اوزبيكستان ديبەرەك ويردی بزە استقلال
بيليرز حيلەسينی اول دوشمان ناپاكنگ،
بزی محو ايتمەك ايچيندر توتدوغی شو ايمەآل.

تايلاق احمد.

* * *

خبرلەر بولومی:

توركستان خبرلەری

ايشخانەلەردە توركستانليلەر آزايا ياتير

«قيزيل اوزبيكستان» غازيتاسينك 3 ايول تأريخلی نسخەسندە يازيلغانيغا كورە، فەرغانە توقوماچيلق فابريقاسی باشندا اوتورگەن روس شووينيستلەری توركستان اوچون پرولەتار صنفی يتيشديريش وظيفەسينی اوز بوينيغا آلغان بو فابريقادان توركستانليلەرنی اوزاقلاشديريش اوچون تيريشيب ياتادرلار. شو فابريقادا توركستانلی ايشچيلەر غينوار آيندە بوتون يومو‌شچيلەرنك 44,2 0/0 يتی تشكيل ايتەرگەن مارت آيندە 41,2 0/0 گە چە آزايوب قالغانلار. نهايت بو سان برنچی مايغاچا 38,9 0/0 گە توشوب قالغان.

ميكلەرچە پرولەتارنی اوز قوينيغا آلغان تاشكند رايوندەگی ايشخانەلەردە ايسە احوال توبەندە گيچەدر:

4 نچی کون ایشخانه‌سنده‌گی یوموشچیله‌رنك یوزده 40 ی ،
5 نچی کون « « « 70 ی ،
ایپه‌ك « « « 60 ی ،
« ایلئیچ » « « « 20 سی ،
قوشخانه‌ده‌گی « « 60 ی وه
تاختا فابریقاسنداگی « « 9 ی

تورکستانلی بولوب ، سو ایشله‌ری أداره‌سنده چالیشوچی 240 ایشچینك ایکی گنه‌سی ییرلیله‌رده‌ن ایکه‌ن .

بوتون اوزبیکستان‌ده أیك بویوك ایشخانه سانالغان تاشکندده‌گی « برنچی مای » ایشخانه‌سنده ایسه یاقینلارغاچا 900 نفر تورکستانلی یوموشچیله‌ر چالیشارکه‌ن حاضر بونلارنك سانی 350 گه توشوب قالمشدر . تورکستانلیله‌رنك روس شووینیستله‌ری تاماننداٰن صنایعدان اوزاقلاشدیریلیب یوباریلیشلاریغا فرقه وه حکومت باشلوقلاری اینده‌مه‌ی اوتورار ایمشله‌ر . («قیزیل اوزبیکستان» 3 نچی ایول) .

شهر ایشله‌ری

تورکستان شهرله‌ری ایچنده تعمیر ایتلگه‌ن وه کوزگه گورونه‌رلك بر شهر بولسا او هه‌م تاشکنددر . بوتون تورکستاننك مرکزی سانالغان بو شهرده‌گی کوچه‌له‌رنك آنجاق یوزده 5 یگه تاش یاییلغان (تیریلگه‌ن ایمه‌س !) ایکه‌ن . بو شهرنی سو بله‌ن تأمینله‌ش اوچون 75 کیلومه‌تر اوزونلغندا قووور سالیش بیلگیله‌نگه‌ن ایکه‌ن ، بونك آنجاق 18 کیلومه‌تروسینی بتیریش ممکن بولغان . شهرنك تازه‌لغی جهتیگه ایسه اهمیت بیره‌درگه‌ن بر أداره یوق . یگی شهرنك سوپوروندیله‌رینی توکوش اوچون بر آزغنه چاره کورولگه‌ن بولسا هه‌م ایسکی شهرده بو ساحه‌ده هیچ بر ایش قیلینمامشدر . («قیزیل اوزبیکستان» 16 نچی ایول) .

توركستان ساویت مکتبلەرندە ملی کورەش.

30 نچی ایولدە چیققان «پراودا ووستوکا» غازیتاسینك یازیشیغا قاراغاندا اورتا آسیا بیوروسی طرفدەن یوروتیلگەن تفتیش نتیجەسندە اوزبیك اورتا مکتبلەری اوچون باسیلوب چیققان درسلکلەرنك یاش بوغونني قوموونیستلق یولندە تربیە ایتش اساسلاریگە بوتونلای قارشو بولغانلیغی آکلاشیلغان.

غازیتا بوندای اثرلەردەن بالخاصە اوزبیك ادبیاتی حقندە یازیلغان تورت کتاب اوستندە کوبگنە توختاغان. 1 — عبدالرحمان سعدی طرفدەن یازیلغان «نظری وە علمی ادبیات درسلەری». 2 — فطرتنك «ادبیات درسلەری» اسملی اثری. 3 — عبدالحمید سلیمان (شاعر چولپان) بلەن عاشور علی ظاهری طرفلەرندەن ترتیب ایتیلگەن «أدبی پارچالار مجموعەسی» (Хрестоматия) 4 — ایلبیك بلەن لوبەتسوف اسملی بر روس تاماندان چیقاریلغان «بیلیم» کتابی‌در.

«پراودا ووستوکا» بو اثرلەردەن هەر برینك توركستاندە روس پرولەتاری دیکتاتوراسی نقطهٔ نظرندەن کەمچیلك وە گناهلارینی سانارکن چولپان بلەن عاشور علی ظاهری‌نك کتابلەرندە یاشناچیلقغا قارشو سیاستنك آچیق کورونوب تورگەنلیگینی سویلەیدر.

اورتا آسیا بیوروسی بو اثرلەرنك شاشیلینچ بلەن توپلانوب یوقاتیلیشینی بویورگەن.

تاشکند مکتبلەرینك تازەلق وە صحی وضعیتلەری.

«ایلئیچ» (لەنین) ناتمداگی ایشخانەدە معدە وە باغیرساق (اوچاو) خستەلقلارینك کوپەیووی جهتندەن «ستالین» رایونی ساغلقنی ساقلاش أدارەسی تاماندان مکتبلەردە قیلنغان تفتیش نتیجەسندە توپلانغان معلوماتدان نمونە بولورلق مثاللار:

— «آخوند بابا» مکتبنده حاجتخانه‌ده‌ن ایکی میترگنه اوزاقلقدا آشخانه قیلنغان. آشخانه جوده افلاس بر حالدا توتولادر. ایدیشله‌ر یوولمایدر.

«همزه» نامنداگی 65 نچی نومرولی مکتبده:

— 1 نچی وه 2 نچی صنفله‌رنك بولمالاری یاننده بولغان کیچیك دهلیزله‌ر حاجتخانه‌غه ئه‌یله‌نتریلگه‌ن؛ تیره‌زه‌له‌رنك آیینه‌له‌ری سینگه‌ن؛ تازه لایدرغان تینیك (وه‌نتیلاتور) یوق. یووونماق اوچون سو، توکورمه‌ك اوچون ایدیش، آخلات اوچون سه‌بت وه قایناق سو قویماق اوچون اوستی یاپوق قازان هه‌م یوق. حاولیداغی حاجتخانه تولغان. ایسکی حاجتخانه یری کومولمه‌سده‌ن یاتقان. مکتب بالالارینك بو چوقورغا توشوب کیتوله‌ریده ممکن.

«فیض الله خواجه» نامنداگی 46 نچی نومرولی مکتبده:

— صنفله‌رنك ایچی توتون بله‌ن تولغان. آشخانه یوق. بالالار چاینی صنفده ایچه‌درله‌ر. چای، نان وه قندکه‌بی یمه‌ك ایچمه‌ك لوازمی یرتولا (پودوال)ده اوتون وه ایسکی توسکی نه‌رسه‌له‌ر بله‌ن برابر چه‌ك آستیدا افلاس بولوب یاتادر.

تورکستانده وضعیت

(مشهد مخبریمزده‌ن)

سوک آیلار آدم ئه‌تنده‌ن پیراشکی (روس سامساسی) پیشیریب ساتوچیلارنی قولغا توشورگه‌نله‌ر. سالار آریغندان هه‌ر کیچه قاپغا اورالغان 10—15 انسان أولوگی تاپیلادر. شو ییلنك باشندانبری تورکستان دهقانلارینك حکومتکه قارشولغی کوچه‌یب کیتکه‌ندر. ایش باشندا توروچیله‌ر وه فرقه‌لیله‌ر کوچه‌گه یالغوز چیقا آلمایدرلار. چونکه خلق اولارنی اوچره‌تکه‌ن یرده أولدیریب تاشلایدر. قوراللی گه. په. ئو. (چه‌قا) آگه‌نتله‌رینی خلق کوپینچه بالتا یاخود اوراغیله أولدیره‌در.

تورکستانده‌ن قاچیب چیققانلار ایچنده تیمیر یولده ایشله‌گه‌ن

ر مأمور هەم بار . بو كيشى 120 سوم آيلق آلغانى حالدە هيچ بر وقت قارنى تويوب يىمەك آشى آلماغان . كيچ ساعت 9 دەن نوبتگە توروب كوندوز ساعت 12 گەچە كوتمەگەنلەر نورمادان محروم قالادرلار . نوبت قوزبانلارى كوپينچە خاتونلاردر . تاشكند جيننى (تيار) خانەدەگى خاتونلار هەر كون توسەتدەن ياتاقلارندان سەكرەب تيز آرقا ـ آرقاغا تيزيلير ايشلەر . دوقتورلار كيليب «نيمەقيلاسز» ديب سورا سالار ، خاتونلار : «گەلميز كيلدى ، نوبت كوتەمز» ديرلەرمش . . .

تامدان تاشلانيب ، تيمير يوللارغا اوزانوب اوزينى ئولديرگەنلەر كوپەيب كيتمشدر .

توركستاننك قازاقستان قسمندەدە آچلق بار . توركستاندە ياختا بيرمەگەن قيشلاقيلارغا آوقات وە باشقا لوازمات بيريلمەيدر . برقاداق ئەكمەك 14 سوم .

تاشكندنك اوتوز چاقيريم اوزاقلغندا پارتيزان حركتى بار . فەرغانە غليانەدر . توركستان خلقى حكومتكە تيسكەريدر . هەر كون بر قانچا انسان قامالادرلار ، آتيلادرلار .

تاشكنددە سياسى أولديريش

«پراودا ووستوقا» غازيتاسى 20 نچى آوغوست نومرندە خبر بيرەدركە :

18 نچى آوغوست كوندز ساعت 12 دە تاشكند شهرينك اورتاسنداگى پوشكين كوچەسندە مير اعظم قاسيم آتلى آتاقلى بر قومونيست آتيليب أولديريلگەن . مير اعظم 25 نچى ييلدەنبيرى فرقە اعضاسى بولوب موسقوا ديكتاتوراسى اوچون توركستاندە كوبگنە خدمت كورسەتكەن ايكەن .. مثلا : باسماچيلارغا قارشو سوغيشدە كورسەتكەن خدمتلەرى اوچون عسكرى نشانلار آلغان ايكەن . سوك وقتلەردە مير اعظم قاسيم اوچقوچ عالى مكتبندە اوقوش اوچون موسقواغا يوباريليشغا بيلگيلەنگەن ايكەن .

کتابیات :

تورکستان وه ساویت رەژیمی

لوندونده منتشر “Journal of the Royal Central Asian Society“ مجموعەسینك اوتكەن ایول (تموز) آیندا چیققان نومروسنده « یاش تورکستان » باش محرری چوقای اوغلی مصطفی بیك نك « تورکستان وه ساویت رەژیمی » باشلق (سرلوحه) لی مقالەسی باسیلمیش در .

مجموعەنك 18 صحیفەسینی (402-420) توتكەن بو مقاله تورکستان اوقوچیلاریغا معلوم أساسی ملی نقطهٔ نظردەن یازیلیب ، توبەندەگیچه X (اون) مادّەگا بولونغان در : 1) بولشەویكلەرنك آلدا تما نظریەسی ، 2) تورکستانده برنچی ایشچی ، سالدات وه کرەستیان (روس دهقانلەری) شورالاری ؛ 3) تورکستانده بولشەویكلەرنك برنچی آدیملاری ؛ 4) تورکستان ملی مختاریتی («خوقند حکومتی») نك اعلان ایتیلیشی ؛ 5) تورکستانده ساویت حکومتی . « آچلق سیاستی » ؛ 6) تورکستانده آچلقنك حقیقی سببی ؛ 7) بولشەویكلەرنیگ تورکستانده سوگراگی سیاستی ؛ 8) بوخارا وه خیوەنیگ «ساویتلاندیریلیشی» . تورکستانی پارچالاش سیاستی ؛ 9) تورکستان «ملی جمهوریتلەرینده» ؛ 10) عقد .

محرر بیك مقالەسینك سوڭ ـ عقد ـ قسمنده شوندەی دیدر :

« اگر بولشەویكلەر اوزلەرینك (« هەر خلق اوز ملی حقوقی وه مقداراتیگا اوزی ایگه بولوب ، روسیەدەن آیریلیب اوزیچه ملی مستقل دولەت حالندا یاشاماقغا حقلی » دیگەن) انقلابی شعاری تیسکەریسیگه حرکت ایتمەسەلەردی ، بوکونگی ساویت روسیەسیگه قارشو کورەشیب یوروشیمزنك معناسی هەم بولماس ایدی . حقیقتده ایسه تورکستانده تطبیق ایتلمش روس پرولەتاریات دیكتاتوراسی ، روس بولشەویكلەرینك وه روس ایشچیلەرینك یورتمزده یورگیزمەکده بولغان حاکمیتندەن گنه عبارت بولماسدان ، او خلقیمزنك ملی ناموسی وه ملی حیثیتی‌گه تأریخده هیچ ایشتیلمەگەن بر حقارت در » .

* * *

آلمان مطبوعاتندا:

باسماچيلق حركتى وه أنوار پاشانك شهادتى

توركستانده‌گى باسماچيلق حركتى وه أنور پاشانك أولومى آلمان مطبوعاتينى‌دا كوبگنه مشغول ايتدى. آلمانيانك مركزى غازيتالا- رندا أنور پاشانك عاقبتينى تصوير قيلغان محررلەر بورونغى‌چه كيست آغاپيكوف (آروتونوف) خاطره‌لاريغا استناد ايتكه‌نله‌رنده‌ن، محرر- له‌ريمزده‌ن چغاتاى بيك «يه‌كَى توركستان» وه «ياش توركستان» مجموعه‌له‌ريمزنك شو ييل شباط نسخه‌له‌رنده نشر ايتلگه‌ن مقاله‌لەرگه تاياڼيب «أنوەر پاشا قانداى شهيد توشدى» („Wie Enver Pascha fiel...“) سرلوحه‌لى مقاله‌سيله آلمان افكار عامه‌سينى حقيقى وه تاريخى وقعه ايله تانيشديريب قويدى. چغاتاى بيكنك بو قيمتلى مقاله‌سى آلمانيانك أڭ معروف وه آلمانيا تيشقى ايشله‌ر نظارتيغا أڭ ياقين غازيتالاردان سانالغان „Deutsche Allgem. Zeitung“ نك 1 وه 30 نچى آغوستوس نومروله‌رنده باسيلمشدر.

آمريقا مطبوعاتندا:

„Chicago Sunday Tribune“ غازيتاسينك لوندون مخبرى مذكور غازيتانك 6. IX نومرونده «توركستان ملى بيرليگى» آوروپا وكيلى چوقاى اوغلى مصطفى بيكنك آوغوست سوڭلارندا لوندونده «توركستانده روسيه‌گه قارشو ملى كوره‌ش» موضوعنده بيرگه‌ن قونفه‌رانسينك مفهومينى قيسقاچا يازمشدر. فقط مخبر بيك يازوسندا قونفه‌رانسده ئه‌يتلمه‌گه‌ن بعضى معلوماتنى اوز تاماندان قوشوب يوبارغانيدان «تمب» وكيلنك معروضه‌سى مفهومينى آنچاغنه اوز- گه‌رتيب قويمشدر.

آذربايجاندا

به‌رلينده چيقادرغان روسچه «رول» غازيتاسى 18. IX نومرو- سنده، آذربايجاندا قومونيستلارغا قارشو ته‌رور حقنده، موسقوادان

آلدیغی خبریتی باسقان. غازیتانك یازغانیچا اوتکه‌ن ایول آیندا
آذری استقلالچیلاری تاماندان یوز اون اوچ قوموونیستگه هجوم
ایتلیب ، اونلاردان 49 ی أولدیریلمشدر. کورده‌میر وه گه‌نجه
اطرافلاریندا 4 کون ایچینده 7 قوموونیست هه‌م قولخوز باشلوقلاری
آذربایجان قیشلاقیلاری تاماندان أولدیریلمشدر.

«توركستان ملی بیرلیگی» آوروپا وکیلی جینوه‌ره‌ده

چوقای اوغلی مصطفی‌بیك شو آی باشلاریندا «تمب» قاراری
بویونچه جمعیت اقوام مرکزی جینوه‌ره‌گه باروب «توركستانده ملی
مسئله» موضوعنده قونفه‌رانس بیردی. «تمب» وکیلینك بو قونفه‌-
رانسی "La Question nationale du Turkestan" باشلیغیله مذکور
شهرده چیقادرغان "La Tribune de Genève" نامنداگی غازیتا-
نلك 5 نچی سه‌نتابر نومروسنده قیسقاچا باسیلمشدر.

توزه‌تیش: «یاش توركستان» نلك اوتکه‌ن 21 نچی سانندا:

1 - 29 نچی بیتنك 3 نچی قاتاریندا یاگلیش اولاراق «31 میلیون»
باسیلمشدر ، توغروسی «13 میلیون» در.

2 - 29 نچی بیتنك 17 نچی قاتاریندا یاگلیش اولاراق «1989/8»
باسیلمشدر ، توغروسی «1987/8» در.

3 - 30 نچی بیتنك 20 نچی قاتاریندا باشلانغان جمله‌نك توغروسی توبه‌نده-
گیچه‌در: «فرانسیه اساس اعتباریله قرضله‌رنی توله‌شنی وقتنچه
توختاتیشنی رد ایتمه‌سه‌ده . . . » باشقارما.

باشقارمادان:

مجموعه‌مزنك بو سانی بوخارا انقلابیغا آتالغانیدان شو نسخه-
نلك حجمینی کیکه‌یتریش توغری کیلدی. بونگله برابر بعضی مهم
مقاله‌لرنی شو سانغا کیرگیزه آلمادق. او جمله‌دن تیمور اوغلی
بیکنلك «توركستانده 16 نچی ییلغی قوزغالیش» باشلیقلی مقاله-
سینی‌ده «یاش توركستان» نلك کیله‌جك نسخه‌سیگه ساقلاش مجبو-
ریتنده قالدق.

باشقارما

Yach Turkestan

Septembre 1931 (Le jeune Turkestan) No. 22

Revue mensuelle

Organe de défense nationale du Turkestan

Rédacteur en Chef: **Moustapha Tchokaï-Oghly**

يوليمزغا توغرى كيلگەن بوتون يازولار اوچون مجموعەمزنڭ بيتلەرى آچيقدر . باسيلماغان يازولار قايتاريلماس .

آبونه شرطلەرى :

ييللغى — 4 دولار ، آلتى آيلغى — $2^1/_4$ دولار

اوچ آيلغى — $1^1/_2$ دولار

سايغيلى اوقوچيلاريمزغا

سايغيلى اوقوچيلاريمزنڭ مادى وە معنوى مظاهرتلەرى آرقاسندا چيقيب تورگەن «ياش توركستان» ، سوڭ آيلار پول جهتندەن كوب آغيرليقلار قارشوسندا توروبدر . اونڭچون اوتكەن ساندان باشلاب آبونه شرطلەرينى اوزگەرتيش مجبوريتى توغدى . مجموعەمزنڭ كوڭولدەگيديك چيقيب توروشيگە توسوق بولوب تورگەن بو بويوك كەمچيليكنى سايغيلى اوقوچيلاريمزنڭ همت وە حميتلەرى آرقاسندا تولديرە بيلەجەگيمزنى اميد ايتمەكدەمز .

باشقارما .

مجموعەمزگە تيوشلى هەر تورلى يوللانمالار اوچون آدرەس :

Moustapha Tchokai-Oghly

48 bis rue Parmentier

Nogent s. Marne (Seine)

France